श्री २ सद्गुरुदेवदत्तनमो
नमः दात्ता दयाला कृपाला
दयाल मूर्ती दीगांवरं नमोनमः
देवत्र्यबधूतापरेस्पा दत्तात्रयं नमोनमः
ब्रह्म[illegible]दगुरु[illegible]नं दत्त मोनमः

श्री गुरुभ्यो नमः

श्री गणेशाय नमः श्री शारस्वत्यै नमः ॥ ॐ
अस्य श्री भगवद्गीतामालामंत्रस्य भगवा
वेदव्यास ऋषिरनुष्टुप् छंदः ॥ श्री कृष्णः पर
मात्मा देवता ॥ अशोच्यानन्वशोचस्त्वं प्रज्ञा
वादांश्च भाषसे इति बीजं ॥ सर्बधर्मान्परीत्यज्य मा
मेकं शरणं व्रज इति शक्तिः ॥ अहं त्वा सर्ब पापेभ्यो
मोक्षयिष्यामि मा शुच इति कीलकं ॥ नैनं छिंदंति

शस्त्राणि नैनं दहति पावकः इत्यंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ न
चैनं क्लेदयंत्यापो न शोषयति मारुत इति तर्जनीभ्यां
नमः ॥ अच्छेद्योयमदाह्योयमक्लेद्योशोष्य एव चेति म
ध्यमाभ्यां नमः ॥ नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोयं सना
तन इत्यनामिकाभ्यां नमः ॥ पश्य मे पार्थ रूपाणि शतशो
थ सहस्रशः इति कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ नानाविधा
नि दिव्यानि नानावर्णाकृतीनि चेति करतलकरपृ
ष्ठाभ्यां नमः ॥ नैनं छिंदंति शस्त्राणीति हृदयाय न १

मः ॥ न चैनं क्लेदयंत्यापो इति शिरसे स्वाहा ॥ अच्छेद्यो
यमदाह्योयमिति शिखायै वषट् ॥ नित्यः सर्वगतः स्था
णुरिति कवचाय हुं ॥ पश्य मे पार्थ रूपाणीति नेत्रत्रया
य वौषट् ॥ नानाविधानि दिव्यानि इत्यस्त्राय फट् ॥ श्री
कृष्णप्रीत्यर्थे जपे विनियोगः ॥ अथ ध्यानं ॥ पार्थी
य प्रतिबोधितां भगवता नारायणेन स्वयं व्यासेन ग्र
थितां पुराणमुनिना मध्ये महाभारते ॥ अद्वैतामृतव
र्षिणीं भगवतीमष्टादशाध्यायिनीं अंब त्वामनुसंदधामि
भगवद्गीते भवद्वेषिणीं ॥१॥ नमोस्तु ते व्यास विशाल
बुद्धे फुल्लारविंदायतपत्रनेत्र ॥ येन त्वया भारततैल

पुर्णीः प्रज्वालितो ज्ञानमयः प्रदीपः ॥२॥ प्रपन्न पारिजाता
य तोत्रवेत्रैकपाणये ज्ञानमुद्राय कृष्णाय गीतामृतदु
हे नमः ॥३॥ सर्वोपनिषदो गावो दोग्धा गोपालनंदन ॥ पार्थ
थो वत्स सुधिर्भोक्ता दुग्धं गीतामृतं महत् ॥ वसुदेवसु
तं देवं कंस चाणूरमर्दनं ॥ देवकीपरमानंदं कृष्णं वंदे जग
द्गुरुं ॥५॥ भीष्मद्रोणतटा जयद्रथजला गांधारीनीलोत्पला
॥ शैल्यग्राहवती कृपेण वहिनी कर्णेन वेलाकुला ॥ अश्वत्था
मविकर्णघोरमकरा दुर्योधनावर्तिनी ॥ सोत्तीर्णा खलु पां
डुनां रणनदी कैवर्तकः केशवः ॥६॥ पाराशर्यवचः स
रोजममलं गीतार्थगंधोत्कटं ॥ नानाख्यानककेशरं ह २

रिकथासंबोधनाबोधितं ॥ लोके सज्जनषट्पदैरहरहः र
हः पेपीयमानं मुदा भूयाद्भारतपंकजं कलिमलः प्रध्वंसिनः
श्रेयसे ॥७॥ मूकं करोति वाचालं पंगुं लंघयते गिरीं ॥ यत्कृ
सा पातमहं वंदे परमानंदमाधवं ॥८॥ यं ब्रह्मा वरुणेंद्र रुद्र
मरुतः स्तुन्वंति दिव्यैः वेदैः सांगपदक्रमोपनिषदैर्गी
गायंति यं सामगाः ॥ ध्यानावस्थिततद्गतेन मनसा पश्यंति
यं योगिनो यस्यांतं न विदुः सुरासुरगणा देवाय तस्मै नमः
॥९॥ इति ध्यानं ॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ धर्मक्षेत्रे कुरु
क्षेत्रे समवेता युयुत्सवः ॥ मामकाः पांडवाश्चैव किमकुर्वत
६ केशवः ॥१॥ संजय उवाच ॥ दृष्ट्वा तु पांडवानीकं व्यूढं दुर्योधन
संजयः

भ॰ 3 सादा॥ आचार्यमुपसंगम्य राजा वचनमब्रवीत्॥२॥ पश्यैतां गी॰
पांडुपुत्राणां आचार्य महतीं चमूं व्यूढां द्रुपदपुत्रेण तव शि
ष्येण धीमता॥३॥ अत्र शूरा महेष्वासा भीमार्जुनसमा युधि
युयुधानो विराटश्च द्रुपदश्च महारथः॥४॥ धृष्टकेतुश्चे
कितानः॥ काशिराजश्च वीर्यवान्॥ पुरुजित्कुंतिभोजश्च
न्यु शैब्यश्च नरपुंगवः॥५॥ युधाम[illegible]श्च विक्रांत उत्तमौजाश्च
वीर्यवान्॥ सौभद्रो द्रौपदेयाश्च सर्व एव महारथाः॥६॥ अस्मा
कं तु विशिष्टा ये तान्निबोध द्विजोत्तम॥ नायका मम सैन्यस्य सं
भवान् ज्ञार्थं तान्ब्रवीमि ते॥७॥ भीष्मश्च कर्णश्च कृपश्च समितिंजयः
॥ अश्वत्थामा विकर्णश्च सौमदत्तिस्तथैव च॥८॥ अन्ये च ब 3

हवः शूरा मदर्थे त्यक्तजीविताः॥ नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे युद्ध
विशारदाः॥९॥ अपर्याप्तं तदस्माकं बलं भीष्माभिरक्षितं॥ पर्याप्तं
त्विदमेतेषां बलं भीमाभिरक्षितं॥१०॥ अयनेषु च सर्वेषु यथाभाग
मवस्थिताः॥ भीष्ममेवाभिरक्षंतु भवंतः सर्व एव हि॥११॥ संजय उ
वाच॥ तस्य संजनयन् हर्षं कुरुवृद्धः पितामहः॥ सिंहनादं विनद्योच्चैः
शंखं दध्मौ प्रतापवान्॥१२॥ ततः शंखाश्च भेर्यश्च पणवानकगोमु
खाः॥ सहसैवाभ्यहन्यंत स शब्दस्तुमुलोऽभवत्॥१३॥ ततः श्वेतैर्हयै
र्युक्ते महति स्यंदने स्थितौ॥ माधवः पांडवश्चैव दिव्यौ शंखौ प्रदध्मतुः
॥१४॥ पांचजन्यं हृषीकेशो देवदत्तं धनंजयः॥ पौंड्रं दध्मौ महाशंखं
भीमकर्मा वृकोदरः॥१५॥ अनंतविजयं राजा कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः॥

नकुलः सहदेवश्च सुघोसमणिपुष्पकौ ॥१६॥ काश्यश्च
परमेष्वासः शिखंडी च महारथः ॥ धृष्टद्युम्नो विराटश्च सात्य
किश्चापराजितः ॥१७॥ द्रुपदो द्रौपदेयाश्च सर्वशः पृथिवी
पते ॥ सौभद्रश्च महाबाहुः शंखान् दध्मौ पृथक्पृथक् ॥
१८॥ स घोषो धार्तराष्ट्राणां हृदयानि व्यदारयत् ॥ नभश्च
पृथिवीं चैव तुमुलो व्यनुनादयन् ॥१९॥ अथ व्यवस्थि
तान्दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रान्कपिध्वजः ॥ प्रवृत्ते शस्त्रसंपाते ध
नुरुद्यम्य पांडवः ॥२०॥ हृषीकेशं तदा वाक्यमिदमाह महीपते
न ॥ अर्जुन उवाच ॥ सेनयोरुभयोर्मध्ये रथं स्थापय मेऽच्युत ॥२१॥
यावदेतान्निरीक्षेऽहं योद्धुकामानवस्थितान् ॥ कैर्मया स ४

ह योद्धव्यमस्मिन्रणसमुद्यमे ॥२२॥ योत्स्यमानानवेक्षेऽहं य
एतेऽत्र समागताः ॥ धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर्युद्धे प्रियचिकीर्षवः ॥२३॥
संजय उवाच ॥ एवमुक्तो हृषीकेशो गुडाकेशेन भारत ॥ सेनयो
रुभयोर्मध्ये स्थापयित्वा रथोत्तमं ॥२४॥ भीष्मद्रोणप्रमुखतः स
र्वेषां च महीक्षितां ॥ उवाच पार्थ पश्यैतान् समवेतान्कुरूनिति ॥
२५॥ तत्रापश्यत्स्थितान्पार्थः पितॄनथ पितामहान् ॥ आचार्यान्मा
तुलान्भ्रातॄन्पुत्रान्पौत्रान्सखींस्तथा ॥२६॥ श्वशुरान्सुहृदश्चैव
सेनयोरुभयोरपि ॥ तान्समीक्ष्य स कौंतेयः सर्वान्बंधूनवस्थिता
प न् ॥२७॥ कृपया परयाविष्टो विषीदन्निदमब्रवीत् ॥ अर्जुन उवाच
॥ दृष्ट्वेमं स्वजनं कृष्ण युयुत्सुं समुपस्थितं ॥२८॥ सीदंति मम गा

५ णा मुखं च परिशुष्यति ॥ वेपथुश्च शरीरे मे रोमहर्षश्च जाय
ते ॥२९॥ गांडीवं स्रंसते हस्तात्त्वक्चैव परिदह्यते ॥ न च शक्नोम्यव
स्थातुं भ्रमतीव च मे मनः ॥३०॥ निमित्तानि च पश्यामि विपरीता
नि केशव ॥ न च श्रेयोनुपश्यामि हत्वा स्वजनमाहवे ॥३१॥ न
कांक्षे विजयं कृष्ण न च राज्यं सुखानि च ॥ किं नो राज्येन गोविंद
किं भोगैर्जीवितेन वा ॥३२॥ येषामर्थे कांक्षितं नो राज्यं भोगाः
सुखानि च ॥ त इमेवस्थिता युद्धे प्राणांस्त्यक्त्वा धनानि च ॥३३॥ आ
चार्याः पितरः पुत्रास्तथैव च पितामहाः ॥ मातुलाः श्वशुराः पौत्राः
शालाः संबंधिनस्तथा ॥३४॥ एतान्न हंतुमिच्छामि घ्नतोपि मधुसू
दन ॥ अपि त्रैलोक्यराज्यस्य हेतोः किं नु महीकृते ॥३५॥ निहत्य ५

धार्तराष्ट्रान्नः का प्रीतिः स्याज्जनार्दन ॥ पापमेवाश्रयेदस्मान्ह
त्वैतानाततायिनः ॥३६॥ तस्मान्नार्हा वयं हंतुं धार्तराष्ट्रान्स्वबां
धवान् ॥ स्वजनं हि कथं हत्वा सुखिनः स्याम माधव ॥३७॥ यद्यप्ये
ते न पश्यंति लोभोपहतचेतसः ॥ कुलक्षयकृतं दोषं मित्रद्रोहे च पात
कं ॥३८॥ कथं न ज्ञेयमस्माभिः पापादस्मान्निवर्तितुं ॥ कुलक्षय
कृतं दोषं प्रपश्यद्भिर्जनार्दन ॥३९॥ कुलक्षये प्रणश्यंति कुलध
र्माः सनातनाः ॥ धर्मे नष्टे कुलं कृत्स्नमधर्मोभिभवत्युत ॥४०॥ अ
धर्माभिभवात्कृष्ण प्रदुष्यंति कुलस्त्रियः ॥ स्त्रीषु दुष्टासु वार्ष्णे
य जायते वर्णसंकरः ॥४१॥ संकरो नरकायैव कुलघ्नानां च कु
लस्य च ॥ पतंति पितरो ह्येषां लुप्तपिंडोदकक्रियाः ॥ दोषैरेतैः कुलघ्ना

श्री०

६ नां वर्णसंकरकारकैः॥उत्साद्यंते जातिधर्माः कुलध गी०
र्माश्च शाश्वताः॥४३॥उत्सन्नकुलधर्माणां मनुष्याणां
ना जनार्दन॥नरकेनियतं वासो भवतीत्यनुशुश्रुम॥४४॥अ
हो बत महत्पापं कर्तुं व्यवसिता वयं॥यद्राज्यसुखलोभे
न हंतुं स्वजनमुद्यताः॥४५॥यदि मामप्रतीकारमश
स्त्रं शस्त्रपाणयः॥धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्तन्मे क्षेमतरं भवे
त्॥४६॥संजय उवाच॥एवमुक्त्वार्जुनः संख्ये रथोपस्थ
उपाविशत्॥विसृज्य सशरं चापं शोकसंविग्नमानसः॥४७
॥हरिः ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्या
यां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अर्जुनविषादयोगो ना ६

न प्रथमोध्यायः॥१॥संजय उवाच॥तं तथा कृपयाविष्टमश्रु
पूर्णाकुलेक्षणं॥विषीदंतमिदं वाक्यमुवाच मधुसूदनः॥श्री
भगवानुवाच॥कुतस्त्वा कश्मलमिदं विषमे समुपस्थितं॥अ
नार्यजुष्टमस्वर्ग्यमकीर्तिकरमर्जुनः॥२॥क्लैब्यं मा स्म गमः पार्थ
नैतत्त्वय्युपपद्यते क्षुद्रं हृदयदौर्बल्यं त्यक्त्वोत्तिष्ठ परंतप॥३॥अर्जु
न उवाच॥कथं भीष्ममहं संख्ये द्रोणं च मधुसूदन॥इषुभिः प्रति
योत्स्यामि पूजार्हावरिसूदन॥४॥गुरूनहत्वा हि महानुभावा
न् श्रेयो भोक्तुं भैक्ष्यमपीह लोके॥हत्वार्थकामांस्तु गुरूनिहैव
भुंजीय भोगान् रुधिरप्रदिग्धान्॥५॥न चैतद्विद्मः कतरन्नो गरी
यो यद्वा जयेम यदि वा नो जयेयुः॥६॥यानेव हत्वा न जिजीविषामस्त

१ वस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः ॥६॥ कार्पण्यदोषोपहतस्वभा गी
वः पृच्छामि त्वां धर्मसंमूढचेताः ॥ यच्छ्रेयः स्यान्निश्चितं ब्रू
हि तन्मे शिष्यस्तेहं शाधि मां त्वां प्रपन्नं ॥७॥ न हि प्रपश्यामि
ममापनुद्याद्यच्छोकमुच्छोषणमिंद्रियाणां ॥ अवाप्य भूमा
वसपत्नमृद्धं राज्यं सुराणामपि चाधिपत्यं ॥८॥ संजय उवाच
॥ एवमुक्त्वा हृषीकेशं गुडाकेशः परंतप ॥ न योत्स्य इति गोविं
दमुक्त्वा तूष्णीं बभूव ह ॥ तमुवाच हृषीकेशः प्रहसन्निव भार
त ॥ सेनयोरुभयोर्मध्ये विषीदंतमिदं वचः ॥१०॥ श्रीभगवानुवा
च ॥ अशोच्यानन्वशोचस्त्वं प्रज्ञावादांश्च भाषसे ॥ गतासूनगता ने
सूंश्च नानुशोचंति पंडिताः ॥११॥ न त्वेवाहं जातु नासं न त्वं मे १

जनाधिपाः ॥ न चैव न भविष्यामः सर्वे वयमतः परं ॥१२॥ देहिनो
स्मिन्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ॥ तथा देहांतरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न
मुह्यति ॥१३॥ मात्रास्पर्शास्तु कौंतेय शीतोष्णसुखदुःखदाः ॥
आगमापायिनो नित्यास्तांस्तितिक्षस्व भारत ॥१४॥ यं हि न व्यथ
यंत्येते पुरुषं पुरुषर्षभ ॥ समदुःखसुखं धीरं सोमृतत्वाय कल्प
ते ॥१५॥ नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सतः ॥ उभयोरपि दृष्टोंत
स्त्वनयोस्तत्वदर्शिभिः ॥१६॥ अविनाशि तु तद्विद्धि येन सर्वमिदं ततं
॥ विनाशमव्ययस्यास्य न कश्चित्कर्तुमर्हति ॥१७॥ अंतवंत इमे देह
नित्यस्योक्ताः शरीरिणः ॥ अनाशिनोप्रमेयस्य तस्माद्युध्यस्व भारत ॥
नं १८॥ य एनं वेत्ति हंतारं यश्चैनं मन्यते हतं ॥ उभौ तौ न विजानीतो नायं हं

८ तिनं ध्यते ||१९|| न जायते म्रियते वा कदाचिन्नायं भूत्वा भविता वा न भूयः
||अजो नित्यः शाश्वतोयं पुराणो न हन्यते हन्यमाने शरीरे ||२०|| वेदाविनाशि
प नाशिनं नित्यं य एनमजमव्ययं || कथं स पुरुषः पार्थ कं घातयति ह
न्ति कं ||२१|| वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि गृह्णाति नरोप
राणि ||२२|| नैनं छिंदंति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः || न चैनं क्लेद
यंत्यापो न शोषयति मारुतः ||२३|| अछेद्योयमदाह्योयमक्लेद्योऽ
शोष्य एव च || नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोयं सनातनः ||२४||
अव्यक्तोयमचिंत्योयमविकार्योयमुच्यते || तस्मादेवं विदित्वै
नं नानुशोचितुमर्हसि ||२५|| अथ चैनं नित्यजातं नित्यं वा मन्य
से मृतं || तथापि त्वं महाबाहो नैवं शोचितुमर्हसि ||२६|| जात

शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि संया

स्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च || तस्मादपरिहार्येर्थे न
त्वं शोचितुमर्हसि ||२७|| अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि भारत
|| अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिदेवना ||२८|| आश्चर्यवत्पश्यति
कश्चिदेनमाश्चर्यवद्वदति तथैव चान्यः || आश्चर्यवच्चैनमन्यः
शृणोति श्रुत्वाप्येनं वेद न चैव कश्चित् ||२९|| देही नित्यमवध्योयं देहे सर्व
स्य भारत || तस्मात्सर्वाणि भूतानि न त्वं शोचितुमर्हसि ||३०|| स्वधर्ममपि
चावेक्ष्य न विकंपितुमर्हसि || धर्म्याद्धि युद्धाछ्रेयोन्यत्क्षत्रियस्य न विद्यते
||३१|| यदृच्छया चोपपन्नं स्वर्गद्वारमपावृतं || सुखिनः क्षत्रियाः पार्थ लभं
ते युद्धमीदृशं ||३२|| अथ चेत्वमिमं धर्म्यं संग्रामं न करिष्यसि || ततः स्व
धर्मं कीर्तिं च हित्वा पापमवाप्स्यसि ||३३|| अकीर्तिं चापि भूतानि

भ.

श्री.
८ कथयिष्यंति तेव्ययां ॥ संभावितस्य चाकीर्ति र्मरणा दति
रिच्यते ॥३४॥ भयाद्रणादुपरतं मंस्यंते त्वां महारथाः ॥ येषांच
त्वं बहुमतो भूत्वा यास्यसि लाघवं ॥३५॥ अवाच्यवादांश्च ब
हून्वादिष्यंति तवाहिताः ॥ निंदंतस्तव सामर्थ्यं ततो दुःखतरं नु किं
वा ॥३६॥ हतोवा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीं ॥ तस्मादुत्तिष्ठ
कौंतेय युद्धाय कृत निश्चयः ॥३७॥ सुखदुःखे समे कृत्वा लाभा
लाभौ जयाजयौ ॥ ततो युद्धाय युज्यस्व नैवं पापमवाप्स्यसि ॥३८॥ वा
एषा तेभिहिता सांख्ये बुद्धिर्योगे त्विमां शृणु ॥ बुद्ध्यायुक्तो यया
पार्थ कर्मबंधं प्रहास्यसि ॥३९॥ नेहाभिक्रमनाशोस्ति प्रत्य
वायो न विद्यते ॥ स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य त्रायते महतो भयात् ॥ ८

४०॥ व्यवसायात्मिका बुद्धिरेकेह कुरुनंदन ॥ बहुशाखा ह्यनं
ताश्च बुद्धयो व्यवसायिनां ॥४१॥ यामिमां पुष्पितां वाचं प्रवदं
त्यविपश्चितः ॥ वेदवादरताः पार्थ नान्यदस्तीति वादिनः
॥४२॥ कामात्मानः स्वर्गपरा जन्मकर्मफलप्रदां ॥ क्रियाविशेष
बहुलां भोगैश्वर्यगतिं प्रति ॥४३॥ भोगैश्वर्यप्रसक्तानां तयापहृ
तचेतसां ॥ व्यवसायात्मिका बुद्धिः समाधौ न विधीयते ॥४४॥
त्रैगुण्यविषया वेदा निस्त्रैगुण्यो भवार्जुन ॥ निर्द्वंद्वो नित्यसत्वस्थो
निर्योगक्षेम आत्मवान् ॥४५॥ यावानर्थ उदपाने सर्वतः संप्लुतो
दके ॥ तावान्सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥४६॥ कर्मण्येवा
धिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ॥ माकर्मफलहेतुर्भूर्मा ते संगोस्त्व

क

कर्मणि ॥४७॥ योगस्थः कुरु कर्माणि संगं त्यक्त्वा धनं-
जय ॥ सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ॥
४८॥ दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय ॥ बुद्धौ शरणम-
न्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥४९॥ बुद्धियुक्तो जहातीह उभे
सुकृतदुष्कृते तस्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौश-
लं ॥५०॥ कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनीषिणः ॥ जन्म-
बंधविनिर्मुक्ताः पदं गच्छंत्यनामयं ॥५१॥ यदा ते मोहकलिलं
बुद्धिर्व्यतितरिष्यति ॥ तदा गंतासि निर्वेदं श्रोतव्यस्य श्रुतस्य
च ॥५२॥ श्रुतिविप्रतिपन्ना ते यदा स्थास्यति निश्चला ॥ स-
माध्यावचला बुद्धिस्तदा योगमवाप्स्यसि ॥५३॥ अर्जुन

उवाच ॥ स्थितप्रज्ञस्य का भाषा समाधिस्थस्य केशव ॥ स्थि-
तधीः किं प्रभाषेत किमासीत व्रजेत किं ॥५४॥ श्रीभगवानुवाच
॥ प्रजहाति यदा कामान् सर्वान्पार्थ मनोगतान् ॥ आत्मन्येवा-
त्मना तुष्टः स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ॥५५॥ दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः
सुखेषु विगतस्पृहः ॥ वीतरागभयक्रोधः । स्थितधीर्मुनिरुच्य-
ते ॥५६॥ यः सर्वत्रानभिस्नेहस्तत्तत्प्राप्य शुभाशुभं ॥ नाभिनंदति
न द्वेष्टि तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥५७॥ यदा संहरते चायं कूर्मोंगानी-
व सर्वशः ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यस्तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ॥५८॥
विषया विनिवर्तंते निराहारस्य देहिनः ॥ रसवर्जं रसोप्यस्य परं दृ-
ष्ट्वा निवर्तते ॥५९॥ यततो ह्यपि कौंतेय पुरुषस्य विपश्चितः ॥

५ इंद्रियाणिप्रमाथीनिहरंतिप्रसभंमनः ॥ ६० ॥ तानिसर्वाणिसंयम्ययु अ०२
क्तआसीतमत्परः ॥ वशेहियस्येंद्रियाणितस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता ॥ ६१ ॥ ध्यायु
तोविषयान्पुंसःसंगस्तेषूपजायते ॥ संगात्संजायतेकामः कामात्क्रोधो
भिजायते ॥ ६२ ॥ क्रोधाद्भवतिसंमोहः संमोहात्स्मृतिविभ्रमः ॥ स्मृति
भ्रंशाद्बुद्धिनाशोबुद्धिनाशात्प्रणश्यति ॥ ६३ ॥ रागद्वेषवियुक्तैस्तुविष
यानिंद्रियैश्चरन् ॥ आत्मवश्यैर्विधेयात्माप्रसादमधिगच्छति ॥ ६४ ॥ प्रसा १०
देसर्वदुःखानांहानिरस्योपजायते ॥ प्रसन्नचेतसोह्याशुबुद्धिःपर्यवति
ष्ठते ॥ ६५ ॥ नास्तिबुद्धिरयुक्तस्यनचायुक्तस्यभावना ॥ नचाभावयतः
शांतिरशांतस्यकुतःसुखं ॥ ६६ ॥ इंद्रियाणांहिचरतांयन्मनोनुविधी
यते ॥ तदस्यहरतिप्रज्ञांवायुर्नावमिवांभसि ॥ ६७ ॥ तस्माद्यस्यमहाबा
होनिगृहीतानिसर्वशः ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेभ्यस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता ॥ ६८ ॥

यानिशासर्वभूतानांतस्यांजागर्तिसंयमी ॥ यस्यांजाग्रतिभूता
निसानिशापश्यतोमुनेः ॥ ६९ ॥ आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठंसमु
द्रमापःप्रविशंतियद्वत् ॥ तद्वत्कामायंप्रविशंतिसर्वेसशांतिमा
प्नोतिनकामकामी ॥ ७० ॥ विहायकामान्यःसर्वान्पुमांश्चरतिनिस्पृ
हः ॥ निर्ममोनिरहंकारः सशांतिमधिगच्छति ॥ ७१ ॥ एषाब्राह्मीस्थि
तिःपार्थनैनांप्राप्यविमुह्यति ॥ स्थित्वास्यामंतकालेपिब्रह्मनिर्वाण
मृच्छति ॥ ७२ ॥ हरिःॐतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मवि
द्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेसांख्ययोगोनामद्वितीयोध्या
यः ॥ २ ॥ अर्जुनउवाच ॥ ज्यायसीचेत्कर्मणस्तेमताबुद्धिर्जनार्दन ॥ त
त्किंकर्मणिघोरेमांनियोजयसिकेशव ॥ १ ॥ व्यामिश्रेणेववाक्येनबुद्धिं

मोहयसीवमे ॥ तदेकंवदनिश्चित्ययेनश्रेयोहमाप्नुयां ॥ २ ॥ श्रीभग
वानुवाच ॥ लोकेस्मिन्द्विविधानिष्ठापुराप्रोक्तामयानघ ॥ ज्ञानयो
गेनसांख्यानांकर्मयोगेनयोगिनां ॥ ३ ॥ नकर्मणामनारंभान्नैष्कर्म्यंपु
रुषोश्नुते ॥ नचसंन्यसनादेवसिद्धिंसमधिगच्छति ॥ ४ ॥ नहिकश्चित्क्ष
णमपिजातुतिष्टत्यकर्मकृत् ॥ कार्यतेह्यवशःकर्मसर्वःप्रकृतिजै
र्गुणैः ॥ ५ ॥ कर्मेंद्रियाणिसंयम्ययआस्तेमनसास्मरन् ॥ इंद्रिया
र्थान्विमूढात्मामिथ्याचारःसउच्यते ॥ ६ ॥ यस्त्विंद्रियाणिमन
सानियम्यारभतेर्जुन ॥ कर्मेंद्रियैःकर्मयोगमसक्तःसविशिष्य
ते ॥ ७ ॥ नियतंकुरुकर्मत्वंकर्मज्यायोह्यकर्मणः ॥ शरीरयात्रापि
चतेनप्रसिद्ध्येदकर्मणः ॥ ८ ॥ यज्ञार्थात्कर्मणोन्यत्रलोकोयंकर्म
बंधनः ॥ तदर्थंकर्मकौंतेयमुक्तसंगःसमाचर ॥ ९ ॥ सहयज्ञाःप्रजाः

सृष्ट्वापुरोवाचप्रजापतिः ॥ अनेनप्रसविष्यध्वमेषवोस्त्विष्टकामधुक् ॥ १० ॥
देवान्भावयतानेनतेदेवाभावयंतुवः ॥ परस्परंभावयंतःश्रेयःपर
मवाप्स्यथ ॥ ११ ॥ इष्टान्भोगान्हिवोदेवादास्यंतेयज्ञभाविताः ॥ तै
र्दत्तानप्रदायैभ्योयोभुंक्तेस्तेनएवसः ॥ १२ ॥ यज्ञशिष्टाशिनःसंतो
मुच्यंतेसर्वकिल्बिषैः ॥ भुंजतेतेत्वघंपापायेपचंत्यात्मकारणात् ॥ १३ ॥
अन्नाद्भवंतिभूतानिपर्जन्यादन्नसंभवः ॥ यज्ञाद्भवतिपर्जन्योयज्ञः
कर्मसमुद्भवः ॥ १४ ॥ कर्मब्रह्मोद्भवंविद्धिब्रह्माक्षरसमुद्भवं ॥ तस्मात्स
र्वगतंब्रह्मनित्यंयज्ञेप्रतिष्ठितं ॥ १५ ॥ एवंप्रवर्तितंचक्रंनानुवर्तयतीहयः ॥
अघायुरिंद्रियारामोमोघंपार्थसजीवति ॥ १६ ॥ यस्त्वात्मरतिरेवस्या
दात्मतृप्तश्चमानवः ॥ आत्मन्येवचसंतुष्टस्तस्यकार्यंनविद्यते ॥ १७ ॥
नैवतस्यकृतेनार्थोनाकृतेनेहकश्चन ॥ नचास्यसर्वभूतेषुकश्चिदर्थ

भ॰

व्यपाश्रयः॥१८॥तस्मादसक्तःसततंकार्यंकर्मसमाचर॥असक्तोह्याचरन्कर्मपरमाप्नोतिपूरुषः॥१९॥कर्मणैवहिसंसिद्धिमास्थिताजनकादयः॥लोकसंग्रहमेवापिसंपश्यन्कर्तुमर्हसि॥२०॥यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः॥सयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्त्तते॥२१॥नमेपार्थास्तिकर्त्तव्यंत्रिषुलोकेषुकिंचन॥नानवाप्तमवाप्तव्यंवर्त्तएवचकर्मणि॥२२॥यदिह्यहंनवर्त्तेयंजातुकर्मण्यतंद्रितः॥ममवर्त्मानुवर्त्तंतिमनुष्याःपार्थसर्वशः॥२३॥उत्सीदेयुरिमेलोकानकुर्यांकर्मचेदहं॥संकरस्यचकर्त्तास्यामुपहन्यामिमाःप्रजाः॥२४॥सक्ताःकर्मण्यविद्वांसोयथाकुर्वंतिभारत॥कुर्याद्विद्वांस्तथासक्तश्चिकीर्षुर्लोकसंग्रहं॥२५॥नबुद्धिभेदंजनयेदज्ञानांकर्मसंगिनां॥जोषयेत्सर्वकर्माणिविद्वान्युक्तःसमाचरन्॥२६॥प्रकृतेःक्रियमाणानिगुणैःकर्माणिसर्वशः॥अहंकारविमूढात्माकर्त्ताहमितिमन्यते॥२७॥तत्त्ववित्तुमहाबाहोगुणकर्मविभागयोः॥गुणागुणेषुवर्त्ततइतिमत्वानसज्जते॥२८॥प्रकृतेर्गुणसंमूढाःसज्जंतेगुणकर्मसु॥तानकृत्स्नविदोमंदान्कृत्स्नविन्नविचालयेत्॥२९॥मयिसर्वाणिकर्माणिसंन्यस्याध्यात्मचेतसा॥निराशीर्निर्ममोभूत्वायुध्यस्वविगतज्वरः॥३०॥येमेमतमिदंनित्यमनुतिष्ठंतिमानवाः॥श्रद्धावंतोनसूयंतोमुच्यंतेतेपिकर्मभिः॥३१॥येत्वेतदभ्यसूयंतोनानुतिष्ठंतिमेमतं॥सर्वज्ञानविमूढांस्तान्विद्धिनष्टानचेतसः॥३२॥सदृशंचेष्टतेस्वस्याःप्रकृतेर्ज्ञानवानपि॥प्रकृतिंयांतिभूतानिनिग्रहःकिंकरिष्यति॥३३॥इंद्रियस्येंद्रियस्यार्थेरागद्वेषौव्यवस्थितौ॥तयोर्नवशमागच्छेत्तौह्यस्यप

गी०　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　८

रिपंथिनौ ॥ ३४ ॥ श्रेयान्स्वधर्मोविगुणपरधर्मात्स्वनुष्टितात् ॥ स्व
धर्मेनिधनंश्रेयः परधर्मोभयावहः ॥ ३५ ॥ अर्जुनउवाच ॥ अथकेनप्र
युक्तोयंपापंचरतिपुरुषः ॥ अनिछन्नपिवार्ष्णेयबलादिवनियो
जितः ॥ ३६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कामएषक्रोधएषरजोगुणसमुद्भवः ॥
महाशनोमहापाप्माविद्ध्येनमिहवैरिणं ॥ ३७ ॥ धूमेनाव्रियतेवन्हिर्यथा
दर्शोमलेनच ॥ यथोल्बेनावृतोगर्भस्तथातेनेदमावृतं ॥ ३८ ॥ आवृतं
ज्ञानमेतेनज्ञानिनोनित्यवैरिणा ॥ कामरूपेणकौंतेयदुःपुरेणान
लेनच ॥ ३९ ॥ इंद्रियाणिमनोबुध्दिरस्याधिष्टानमुच्यते ॥ एतैर्विमो
हयत्येषज्ञानमावृत्यदेहिनं ॥ ४० ॥ तस्मात्त्वमिंद्रियाण्यादौनियम्य
भरतर्षभ ॥ पाप्मानंप्रजहिह्येनंज्ञानविज्ञाननाशनं ॥ ४१ ॥ इंद्रियाणि १३

पराण्याहुरिंद्रियेभ्यःपरंमनः ॥ मनसस्तुपराबुद्धिर्योबुद्धेःपरतस्तु
सः ॥ ४२ ॥ एवंबुद्धेःपरंबुद्ध्वासंस्तभ्यात्मानमात्मना ॥ जहिशत्रुंमहा
बाहोकामरूपंदुरासदं ॥ ४३ ॥ हरिः ॐ तत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीता
सूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेकर्म
योगोनामतृतीयोध्यायः ॥ ३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ इमंविवस्व
तेयोगंप्रोक्तवानहमव्ययं ॥ विवस्वान्मनवेप्राहमनुरि
क्ष्वाकवेब्रवीत् ॥ १ ॥ एवंपरंपराप्राप्तमिमंराजर्षयोविदुः ॥ सकाले
नेहमहतायोगोनष्टः परंतप ॥ २ ॥ सएवायंमयातेद्ययोगःप्रो
क्तः पुरातनः ॥ भक्तोसिमेसखाचेतिरहस्यंह्येतदुत्तमं ॥ ३ ॥ अ
र्जुनउवाच ॥ अपरंभवतोजन्मपरंजन्मविवस्वतः ॥ कथमेत

द्विजानीयांत्वमादौप्रोक्तवानिति ॥४॥ श्रीभगवानुवाच ॥ बहूनि
मेव्यतितानिजन्मानितवचार्जुन ॥ तान्यहंवेदसर्वाणिनत्वं
वेत्थपरंतप ॥५॥ अजोपिसन्नव्ययात्माभूतानामीश्वरोपिसन् ॥
प्रकृतिंस्वामधिष्ठायसंभवाम्यात्ममा यया ॥६॥ यदायदा
हिधर्मस्यग्लानिर्भवतिभारत ॥ अभ्युत्थानमधर्मस्यतदात्मा १४
नंसृजाम्यहं ॥७॥ परित्राणायसाधूनांविनाशायचदुष्कृतां ॥
धर्मसंस्थापनार्थायसंभवामियुगेयुगे ॥८॥ जन्मकर्मचमे
दिव्यमेवंयोवेत्तितत्वतः ॥ त्यक्त्वादेहंपुनर्जन्मनैतिमामेति
सोर्जुन ॥९॥ वीतरागभयक्रोधामन्मयामामुपाश्रिताः ॥ ब
हवोज्ञानतपसापूतामद्भावमागताः ॥१०॥ येयथामांप्रपद्यंते

तांस्तथैवभजाम्यहं ॥ ममवर्त्मानुवर्तंतेमनुष्याःपार्थसर्वशः ॥११॥
कांक्षंतःकर्मणांसिद्धिंयजंतइहदेवताः ॥ क्षिप्रंहिमानुषेलोके
सिद्धिर्भवतिकर्मजा ॥१२॥ चातुर्वर्ण्यंमयासृष्टंगुणकर्मविभागशः ॥
तस्यकर्तारमपिमांविद्ध्यकर्तारमव्ययं ॥१३॥ नमांकर्माणिलिंपं
तिनमेकर्मफलेस्पृहा ॥ इतिमांयोभिजानातिकर्मभिर्नसबध्य
१४ ते ॥ एवंज्ञात्वाकृतंकर्मपूर्वैरपिमुमुक्षुभिः ॥ कुरुकर्मैवतस्मात्वं
पूर्वैःपूर्वतरंकृतं ॥१५॥ किंकर्मकिमकर्मेतिकवयोप्यत्रमोहिताः ॥
तत्तेकर्मप्रवक्ष्यामियज्ज्ञात्वामोक्ष्यसेशुभात् ॥१६॥ कर्मणोह्यपिबो
द्धव्यंबोद्धव्यंचविकर्मणः ॥ अकर्मणश्चबोद्धव्यंगहनाकर्मणो
गतिः ॥१७॥ कर्मण्यकर्मयःपश्येदकर्मणिचकर्मयः ॥ सबुद्धिमा

मनुष्येषु स युक्तः कृत्स्नकर्मकृत ॥ १८ ॥ यस्य सर्वे समारंभाः कामसं
कल्पवर्जिताः ॥ ज्ञानाग्निदग्धकर्माणि तमाहुः पंडितं बुधाः ॥ १९ ॥ त्य
क्त्वा कर्मफलासंगं नित्यतृप्तो निराश्रयाः ॥ कर्मण्यभिप्रवृत्तोपि नैव कि
चित्करोति सः ॥ २० ॥ निराशीर्यतचित्तात्मा त्यक्तसर्वपरिग्रहः ॥ शारी
रं केवलं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषं ॥ २१ ॥ यदृच्छालाभसंतुष्टो द्वंद्वा
तीतो विमत्सरः ॥ समः सिद्धावसिद्धौ च कृत्वापि न निबध्यते ॥ २२ ॥ गत
संगस्य मुक्तस्य ज्ञानावस्थितचेतसः ॥ यज्ञायाचरतः कर्म समग्रं
प्रविलीयते ॥ २३ ॥ ब्रह्मार्पणं ब्रह्म हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतं ॥ ब्रह्मै
व तेन गंतव्यं ब्रह्मकर्मसमाधिना ॥ २४ ॥ दैवमेवापरे यज्ञं योगिनः
पर्युपासते ॥ ब्रह्माग्नावपरे यज्ञं यज्ञेनैवोपजुह्वति ॥ २५ ॥ श्रोत्रादि

नींद्रियाण्यन्ये संयमाग्निषु जुह्वति ॥ शब्दादीन्विषयानन्य इंद्रिया
ग्निषु जुह्वति ॥ २६ ॥ सर्वाणींद्रियकर्माणि प्राणकर्माणि चापरे ॥ आत्म
संयमयोगाग्नौ जुह्वति ज्ञानदीपिते ॥ २७ ॥ द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञा यो
गयज्ञास्तथापरे ॥ स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्च यतयः संशितव्रताः ॥ २८ ॥
अपाने जुह्वति प्राणं प्राणेपानं तथापरे ॥ प्राणापानगती रुद्ध्वा प्राणा
यामपरायणाः ॥ २९ ॥ अपरे नियताहाराः प्राणान्प्राणेषु जुह्वति ॥
सर्वेप्येते यज्ञविदो यज्ञक्षपितकल्मषाः ॥ ३० ॥ यज्ञशिष्टामृतभु
जो यांति ब्रह्म सनातनं ॥ नायं लोकोस्त्ययज्ञस्य कुतोन्यः कुरु
सत्तम ॥ ३१ ॥ एवं बहुविधा यज्ञा वितता ब्रह्मणो मुखे ॥ कर्मजा
न्विद्धि तान्सर्वान् एवं ज्ञात्वा विमोक्ष्यसे ॥ ३२ ॥ श्रेयान्द्रव्यमयाद्य

ज्ञानयज्ञःपरंतप॥ सर्वंकर्माखिलंपार्थज्ञानेपरिसमाप्यते ३३॥
तद्विद्धिप्रणिपातेनपरिप्रश्नेनसेवया॥ उपदेक्ष्यंतितेज्ञानंज्ञानिनः
स्तत्वदर्शिनः॥ ३४॥ यज्ज्ञात्वानपुनर्मोहमेवंयास्यसिपांडव॥ येनभूता
न्यशेषेणद्रक्ष्यस्यात्मन्यथोमयि॥ ३५॥ अपिचेदसिपापेभ्यः सर्वेभ्य
पाप कृत्तमः॥ सर्वंज्ञानप्लवेनैववृजिनंसंतरिष्यसि॥ ३६॥ यथैधांसिसमि
द्धोग्निर्भस्मसात्कुरुतेर्जुन॥ ज्ञानाग्निःसर्वकर्माणिभस्मसात्कुरुते १९
तथा॥ ३७॥ नहिज्ञानेनसदृशंपवित्रमिहविद्यते॥ तत्स्वयंयोग
संसिद्धिःकालेनात्मनिविंदति॥ ३८॥ श्रद्धावांल्लभतेज्ञानंतत्प
रःसंयतेंद्रियः॥ ज्ञानंलब्ध्वापरांशांतिमचिरेणाधिगच्छति॥ ३९॥
अज्ञश्चाश्रद्दधानश्चसंशयात्माविनश्यति॥ नायंलोकोस्तिन

परोनसुखंसंशयात्मनः॥ ४०॥ योगसंन्यस्तकर्माणंज्ञा
नसंछिन्नसंशयं॥ आत्मवंतंनकर्माणिनिबध्नंतिधनंजय॥
तस्मादज्ञानसंभूतंहृत्स्थंज्ञानासिनात्मनः॥ छित्वैनंसंशयं
योगमातिष्ठोत्तिष्ठभारत॥ ४२॥ हरिःॐतत्सदितिश्रीमद्भ
गवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णा
र्जुनसंवादेज्ञानयोगोनामचतुर्थोध्यायः॥ ४॥ अर्जुनउवाच॥
संन्यासंकर्मणांकृष्णपुनर्योगंचशंससि॥ यच्छ्रेयएतयोरे
कंतन्मेब्रूहिसुनिश्चितं॥ १॥ श्रीभगवानुवाच॥ संन्यासः
कर्मयोगश्चनिःश्रेयसकरावुभौ॥ तयोस्तुकर्मसंन्यासा
त्कर्मयोगोविशिष्यते॥ २॥ ज्ञेयसंनित्यसंन्यासीयोनद्वेष्टिन

गी०

कांक्षति ॥ निर्द्वंद्वो हि महाबाहो सुखं बंधात्प्रमुच्यते ॥ ३ ॥ सांख्य
योगौ पृथग्बालाः प्रवदंति न पंडिताः ॥ एकमप्यास्थितः सम्यगु
भयोर्विंदते फलं ॥ यत्सांख्यैः प्राप्यते स्थानं तद्योगैरपि गम्य
ते ॥ एकं सांख्यं च योगं च यः पश्यति स पश्यति ॥ ५ ॥ संन्यास
स्तु महाबाहो दुःखमाप्तुमयोगतः ॥ योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म
नचिरेणाधिगच्छति ॥ योगयुक्तो विशुद्धात्मा विजितात्मा जि ১८
तेंद्रियः ॥ सर्वभूतात्मभूतात्मा कुर्वन्नपि न लिप्यते ॥ नैव किंचि
त्करोमीति युक्तो मन्येत तत्ववित् ॥ पश्यन्शृण्वन्स्पृशन्
जिघ्रन्नश्नन्गच्छन्स्वपन्श्वसन् ॥ ८ ॥ प्रलपन्विसृजन्गृह्णन्
उन्मिषन्निमिषन्नपि ॥ इंद्रियाणींद्रियार्थेषु वर्तंत इति धा

रयन् ॥ ब्रह्मण्याधाय कर्माणि संगं त्यक्त्वा करोति यः ॥ लि
प्यते न स पापेन पद्मपत्रमिवांभसा ॥ १० ॥ कायेन मनसा बु
द्ध्या केवलैरिंद्रियैरपि ॥ योगिनः कर्म कुर्वंति संगं त्यक्त्वा
त्मशुद्धये ॥ ११ ॥ युक्तः कर्मफलं त्यक्त्वा शांतिमाप्नोति नैष्ठि
कीं ॥ अयुक्तः कामकारेण फले सक्तो निबध्यते ॥ १२ ॥ सर्वकर्मा
णि मनसा संन्यस्यास्ते सुखं वशी ॥ नवद्वारे पुरे देही नैव कुर्वन्न
कारयन् ॥ १३ ॥ न कर्तृत्वं न कर्माणि लोकस्य सृजति प्रभुः ॥ न
कर्मफलसंयोगं स्वभावस्तु प्रवर्तते ॥ १४ ॥ नादत्ते कस्यचित्पापं
न चैव सुकृतं विभुः ॥ अज्ञानेनावृतं ज्ञानं तेन मुह्यंति जंतवः ॥ १५ ॥
ज्ञानेन तु तदज्ञानं येषां नाशितमात्मनः ॥ तेषामादित्यवज्ज्ञानं

भ०

प्रकाशयति तत्परं ॥ १६ ॥ तद्बुद्धयस्तदात्मानस्तन्निष्ठास्तत्परा ५
यणाः ॥ गच्छंत्यपुनरावृत्तिं ज्ञाननिर्धुतकल्मषाः ॥ १७ ॥ विद्या
विनयसंपन्ने ब्राह्मणे गवि हस्तिनि ॥ शुनि चैव श्वपाके च पंडिता श्री
समदर्शिनः ॥ १८ ॥ इहैव तैर्जितः सर्गो येषां साम्ये स्थितं मनः ॥ नि
र्दोषं हि समं ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मणि ते स्थिताः ॥ १९ ॥ न प्रहृष्येत्प्रियं १८
प्राप्य नोद्विजेत्प्राप्य चाप्रियं ॥ स्थिरबुद्धिरसंमूढो ब्रह्मविद्ब्रह्मणि
स्थितः ॥ २० ॥ बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्मा विंदत्यात्मनि यत्सुखं ॥
स ब्रह्मयोगयुक्तात्मा सुखमक्षयमश्नुते ॥ २१ ॥ ये हि संस्पर्शजा
भोगा दुःखयोनय एव ते ॥ आद्यंतवंतः कौंतेय न तेषु रमते बुधः ॥
शक्नोतीहैव यः सोढुं प्राक्शरीरविमोक्षणात् ॥ २३ ॥ कामक्रो

धोद्भवं वेगं स युक्तः स सुखी नरः ॥ योऽन्तःसुखोऽन्तरारामस्तथां
तर्ज्योतिरेव यः ॥ स योगी ब्रह्मनिर्वाणं ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति ॥
लभंते ब्रह्मनिर्वाणमृषयः क्षीणकल्मषाः ॥ छिन्नद्वैधा यता
त्मानः सर्वभूतहिते रताः ॥ २५ ॥ कामक्रोधवियुक्तानां यतीनां
यतचेतसां ॥ अभितो ब्रह्मनिर्वाणं वर्तते विदितात्मनां २६ ॥
स्पर्शान्कृत्वा बहिर्बाह्यांश्चक्षुश्चैवांतरे भ्रुवोः ॥ प्राणापानौ
समौ कृत्वा नासाभ्यंतरचारिणौ ॥ २७ ॥ यतेंद्रियमनोबुद्धिर्मु
निर्मोक्षपरायणः ॥ विगतेच्छाभयक्रोधो यः सदा मुक्त एव
सः ॥ २८ ॥ भोक्तारं यज्ञतपसां सर्वलोकमहेश्वरं ॥ सुहृदं स
र्वभूतानां ज्ञात्वा मां शांतिमृच्छति ॥ २९ ॥ हरिः ॐ तत्सदिति ० श्रीम
द्भगवद्गीता ०

गी० संन्यास योगोनामपंचमोध्यायः ॥५॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अनाश्रितः ८
कर्मफलंकार्यंकर्मकरोतियः ॥ ससंन्यासीचयोगीचननिरग्नि
र्नचाक्रियः ॥१॥ यंसंन्यासमितिप्राहुर्योगंतंविद्धिपांडव ॥ नह्यसं
न्यस्तसंकल्पोयोगीभवतिकश्चन ॥२॥ आरुरुक्षोर्मुनेर्योगं
कर्मकारणमुच्यते ॥ योगारूढस्यतस्यैवशमःकारणमुच्यते ॥३॥ १२
यदाहिनेंद्रियार्थेषुनकर्मस्वनुषज्जते ॥ सर्वसंकल्पसंन्यासी
योगारूढस्तदोच्यते ॥४॥ उद्धरेदात्मनात्मानंनात्मानमवसा
दयेत् ॥ आत्मैवह्यात्मनोबंधुरात्मैवरिपुरात्मनः ॥५॥ बंधुरा
त्मात्मनस्तस्ययेनात्मैवात्मनाजितः ॥ अनात्मनस्तुशत्रुत्वे
वर्त्तेतात्मैवशत्रुवत् ॥६॥ जितात्मनःप्रशांतस्यपरमात्मास

माहितः ॥ शीतोष्णसुखदुःखेषुतथामानापमानयोः ॥७॥ ज्ञा
नविज्ञानतृप्तात्माकूटस्थोविजितेंद्रियः ॥ युक्तइत्युच्यते
योगीसमलोष्टाश्मकांचनः ॥८॥ सुहृन्मित्रार्युदासीनमध्य
स्थद्वेष्यबंधुषु ॥ साधुष्वपिचपापेषुसमबुद्धिर्विशिष्यते ॥९॥ यो
गीयुंजीतसततमात्मानंरहसिस्थितः ॥ एकाकीयतचित्तात्मा
निराशीरपरिग्रहः ॥१०॥ शुचौदेशेप्रतिष्ठाप्यस्थिरमासनमा
त्मनः ॥ नात्युच्छ्रितंनातिनीचंचैलाजिनकुशोत्तरं ॥११॥ तत्रैका
ग्रंमनःकृत्वायतचित्तेंद्रियक्रियः ॥ उपविश्यासनेयुंज्याद्योग
मात्मविशुद्धये ॥१२॥ समंकायशिरोग्रीवंधारयन्नचलंस्थि
रः ॥ संप्रेक्ष्यनासिकाग्रंस्वंदिशश्चानवलोकयन् ॥१३॥ प्रशां

तात्मा विगतभीर्ब्रह्मचारिव्रते स्थिताः॥ मनः संयम्य मच्चित्तो यु
क्त आसीत मत्परः॥१४॥ युंजन्नेवं सदात्मानं योगी नियतमान
सः॥ शांतिं निर्वाणपरमां मत्संस्थामधिगच्छति॥१५॥ नात्यश्न
तस्तु योगोस्ति न चैकांतमनश्नतः॥ न चातिस्वप्नशीलस्य जा
ग्रतो नैव चार्जुन॥१६॥ युक्ताहारविहारस्य युक्तचेष्टस्य कर्म २०
सु॥ युक्तस्वप्नावबोधस्य योगो भवति दुःखहा॥१७॥ यदा विनि
यतं चित्तमात्मन्येवावतिष्ठते॥ निस्पृहः सर्वकामेभ्यो युक्त
इत्युच्यते तदा॥१८॥ यथा दीपो निवातस्थो नेंगते सोपमा स्मृ
ता॥ योगिनो यतचित्तस्य युंजतो योगमात्मनः॥१९॥ यत्रोपर
मते चित्तं निरुद्धं योगसेवया॥ यत्र चैवात्मनात्मानं पश्यन्नात्म

नि तुष्यति॥२०॥ सुखमात्यंतिकं यत्तद्बुद्धिग्राह्यमतींद्रियं॥ वेत्ति
यत्र न चैवायं स्थितश्चलति तत्त्वतः॥२१॥ यं लब्ध्वा चापरं लाभं
मन्यते नाधिकं ततः॥ यस्मिन्न स्थितो दुःखेन गुरुणापि विचाल्य न
यते॥२२॥ तं विद्याद्दुःखसंयोगवियोगं योगसंज्ञितं॥ स निश्च
येन योक्तव्यो योगो निर्विण्णचेतसा॥२३॥ संकल्पप्रभवान् का
मांस्त्यक्त्वा सर्वानशेषतः॥ मनसैवेंद्रियग्रामं विनियम्य समंततः॥२४॥
शनैः शनैरुपरमेद्बुद्ध्या धृतिगृहीतया॥ आत्मसंस्थं मनः कृत्वा
न किंचिदपि चिंतयेत्॥२५॥ यतो यतो निश्चरति मनश्चंचलम
मस्थिरं॥ ततस्ततो नियम्यैतदात्मन्येव वशं नयेत्॥२६॥ प्र
शांतमनसं ह्येनं योगिनं सुखमुत्तमं॥ उपैति शांतरजसं

ब्रह्मभूतमकल्मषं॥२७॥ युंज्ञेवंसदात्मानंयोगीविगतकल्म
षः॥ सुखेनब्रह्मसंस्पर्शमत्यंतंसुखमश्नुते॥२८॥ सर्वभूतस्थमा
त्मानंसर्वभूतानिचात्मनि॥ ईक्षतेयोगयुक्तात्मासर्वत्रसमदर्शनः॥२९॥
योमांपश्यतिसर्वत्रसर्वंचमयिपश्यति॥ तस्याहंनप्रणश्यामिसच
मेनप्रणश्यति॥३०॥ सर्वभूतस्थितंयोमांभजत्येकत्वमास्थितः॥
सर्वथावर्तमानोपिसयोगीमयिवर्तते॥३१॥ आत्मौपम्येनसर्वत्र
समंपश्यतियोर्जुन॥ सुखंवायदिवादुःखंसयोगीपरमोमतः॥३२॥
अर्जुनउवाच॥ [illegible]
एतस्याहंनपश्यामिचंचलत्वात्स्थितिंस्थिरां॥३३॥ चंचलंहिमनः
कृष्णप्रमाथिबलवद्दृढं॥ तस्याहंनिग्रहंमन्येवायोरिवसुदुष्करं॥

योयंयोगस्त्वयाप्रोक्तः सांम्येनमधुसूदन॥२८

श्रीभगवानुवाच॥ असंशयंमहाबाहोमनोदुर्निग्रहंचलं
अभ्यासेनतुकौंतेयवैराग्येनचगृह्यते॥३५॥ असंयतात्म
नोयोगोदुःप्राप्यइतिमेमतिः॥ वश्यात्मनातुयततांशक्योवा
प्तुमुपायतः॥३६॥ अर्जुनउवाच॥ अयतिःश्रद्धयोपेतोयोगा
च्चलितमानसः॥ अप्राप्ययोगसंसिद्धिंकांगतिंकृष्णगच्छति॥३७॥
कच्चिन्नोभयविभ्रष्टश्छिन्नाभ्रमिवनश्यति॥ अप्रतिष्ठोम
हाबाहोविमूढोब्रह्मणःपथि॥३८॥ एतन्मेसंशयंकृष्णछेत्तु
मर्हस्यशेषतः॥ त्वदन्यःसंशयस्यास्यछेत्तानह्युपपद्यते
श्रीभगवानुवाच॥ पार्थनैवेहनामुत्रविनाशस्तस्यविद्यते॥
नहिकल्याणकृत्कश्चिद्दुर्गतिंतातगच्छति॥४०॥ प्राप्यपुण्यकृ

गी० ६

तांल्लोकानुषित्वाशाश्वतीःसमाः॥ शुचीनांश्रीमतांगेहेयोगभ्र
ष्टोभिजायते॥४१॥ अथवायोगिनामेवकुलेभवतिधीमतां॥
एतद्धिदुर्लभतरंलोकेजन्मयदीदृशं॥४२॥ तत्रतंबुद्धिसंयो
गंलभतेपौर्वदेहिकं॥ यततेचततोभूयःसंसिद्धौकुरुनंदन॥४३॥
पूर्वाभ्यासेनतेनैवह्रीयतेह्यवशोपिसः॥ जिज्ञासुरपियोगस्य २२
शब्दब्रह्मातिवर्त्तते॥४४॥ प्रयत्नाद्यतमानस्तुयोगीसंशुद्धकिल्बि
षाः॥ अनेकजन्मसंसिद्धिस्ततोयातिपरांगतिं॥४५॥ तपस्वि
भ्योधिकोयोगीज्ञानिभ्योपिमतोधिकः॥ कर्मिभ्यश्चाधिको
योगीतस्माद्योगीभवार्ज्जुन॥४६॥ योगिनामपिसर्वेषांम

द्गतेनांतरात्मना॥ श्रद्धावान्भजतेयोमांसमेयुक्ततमोम
तः॥४७॥ हरिः ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्र तम
ह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेअभ्यासयोगो
नामषष्ठोध्यायः॥६॥ श्रीभगवानुवाच॥ मय्यासक्तमनाः
पार्थयोगंयुंजन्मदाश्रयः॥ असंशयंसमग्रंमांयथाज्ञास्य
सितच्छृणु॥१॥ ज्ञानंतेहंसविज्ञानमिदंवक्ष्याम्यशेषतः॥ यज्ज्ञा
त्वानेहभूयोन्यज्ज्ञातव्यमवशिष्यते॥२॥ मनुष्याणांसहस्रेषु
कश्चिद्यततिसिद्धये॥ यततामपिसिद्धानांकश्चिन्मांवेत्तितत्वतः॥३॥
भूमिरापोनलोवायुःखंमनोबुद्धिरेवच॥ अहंकारइतीयंमे
भिन्नाप्रकृतिरष्टधा॥४॥ अपरेयमितस्त्वन्यांप्रकृतिंविद्धिमेपरां॥

गी० ८

जीवभूतां महाबाहो ययेदं धार्यते जगत् ॥५॥ यतद्योनीनि भूतानि सर्वाणि
त्युपधारय ॥ अहं कृत्स्नस्य जगतः प्रभवः प्रलयस्तथा ॥६॥ मत्तः परतरं
नान्यत्किंचिदस्ति धनंजय ॥ मयि सर्वमिदं प्रोक्तं सूत्रे मणिगणा इव ॥७॥
रसोहमप्सु कौंतेय प्रभास्मि शशिसूर्ययोः प्रणवः सर्ववेदेषु शब्दः खे
पौरुषं नृषु ॥८॥ पुण्यो गंधः पृथिव्यां च तेजश्चास्मि विभावसौ ॥ जीवनं सर्वभू
तेषु तपश्चास्मि तपस्विषु ॥९॥ बीजं मां सर्वभूतानां विद्धि पार्थ सनातनं ॥ बु 23
द्धिर्बुद्धिमतामस्मि तेजस्तेजस्विनामहं ॥१०॥ बलं बलवतां चाहं कामरा
गविवर्जितं ॥ धर्माविरुद्धो भूतेषु कामोस्मि भरतर्षभ ॥११॥ ये चैव सात्त्विका
भावा राजसास्तामसाश्च ये ॥ मत्त एवेति तान्विद्धि न त्वहं तेषु ते मयि ॥१२॥
त्रिभिर्गुणमयैर्भावैरेभिः सर्वमिदं जगत् ॥ मोहितं नाभिजानाति मा
मेभ्यः परमव्ययं ॥१३॥ दैवी ह्येषा गुणमयी मम माया दुरत्यया ॥ मा
मेव ये प्रपद्यंते मायामेतां तरंति ते ॥१४॥ न मां दुष्कृतिनो मूढाः प्रपद्यंते न

राधमाः ॥ माययापहृतज्ञाना आसुरं भावमाश्रिताः ॥१५॥ चतुर्विधा
भजंते मां जनाः सुकृतिनोर्जुन ॥ आर्तो जिज्ञासुरर्थार्थी ज्ञानी च भरत
र्षभ ॥१६॥ तेषां ज्ञानी नित्ययुक्त एकभक्तिर्विशिष्यते ॥ प्रियो हि ज्ञानि
नोत्यर्थमहं स च मम प्रियः ॥१७॥ उदाराः सर्व एवैते ज्ञानी त्वात्मैव मे मतं
आस्थितः स हि युक्तात्मा मामेवानुत्तमां गतिं ॥१८॥ बहूनां जन्मनामंते
ज्ञानवान्मां प्रपद्यते ॥ वासुदेवः सर्वमिति स महात्मा सुदुर्लभः ॥१९॥
कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाः प्रपद्यंतेन्यदेवताः ॥ तं तं नियममास्थाय प्र
कृत्या नियताः स्वया ॥२०॥ यो यो यां यां तनुं भक्तः श्रद्धयार्चितुमिच्छति
तस्य तस्याचलां श्रद्धां तामेव विदधाम्यहं ॥२१॥ स तया श्रद्धया युक्तस्त
स्याराधनमीहते ॥ लभते च ततः कामान्मयैव विहितान्हि तान् ॥२२॥
अंतवत्तु [illegible] फलं तेषां तद्भवत्यल्पमेधसां ॥ देवान्देवयजो यां
ति मद्भक्ता यांति मामपि ॥२३॥ अव्यक्तं व्यक्तिमापन्नं मन्यंते मामबुद्धयः ॥

परंभावमजानंतो मममाव्ययमनुत्तमं ॥ २४ ॥ नाहं प्रकाशः सर्वस्य योगमा
यासमावृताः ॥ मूढोयं नाभिजानाति लोको मामजमव्ययं ॥ २५ ॥ वेदा
हं समतीतानि वर्त्तमानानि चार्जुन ॥ भविष्याणि च भूतानि मां तु वेद न
कश्चन ॥ २६ ॥ इच्छाद्वेषसमुत्थेन द्वंद्वमोहेन भारत ॥ सर्वभूतानि संमो
हं सर्गे यांति परंतप ॥ २७ ॥ येषां त्वंतगतं पापं जनानां पुण्यकर्मणां ॥ ते द्वं
द्वमोहनिर्मुक्ता भजंते मां दृढव्रताः ॥ २८ ॥ जरामरणमोक्षाय मामाश्रि
त्य यतंति ये ॥ ते ब्रह्म तद्विदुः कृत्स्नमध्यात्मं कर्म चाखिलं ॥ २९ ॥ सा
धिभूताधिदैवं मां साधियज्ञं च ये विदुः ॥ प्रयाणकालेपि च मां ते वि
दुर्युक्तचेतसा ॥ ३० ॥ हरिः ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु
ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे ज्ञानविज्ञानयोगो नाम
सप्तमोध्यायः ॥ ७ ॥ अर्जुन उवाच ॥ किं तद्ब्रह्म किमध्यात्मं किं कर्म पुरुषोत्त
म ॥ अधिभूतं च किं प्रोक्तमधिदैवं किमुच्यते ॥ १ ॥ अधियज्ञः कथं कोत्र

देहेस्मिन्मधुसूदन ॥ प्रयाणकाले च कथं ज्ञेयोसि नियतात्मभिः ॥ २ ॥ श्री
भगवानुवाच ॥ अक्षरं ब्रह्म परमं स्वभावोध्यात्ममुच्यते ॥ भूतभावोद्भवक
रो विसर्गः कर्मसंज्ञितः ॥ ३ ॥ अधिभूतं क्षरो भावः पुरुषश्चाधिदैवतं ॥ अधिय
ज्ञोहमेवात्र देहे देहभृतां वर ॥ ४ ॥ अंतकाले च मामेव स्मरन्मुक्त्वा कलेव
रं यः प्रयाति स मद्भावं याति नास्त्यत्र संशय ॥ ५ ॥ यं यं वापि स्मरन्भावं त्यजत्यं
ते कलेवरं ॥ तं तमेवैति कौंतेय सदा तद्भावभाविता ॥ ६ ॥ तस्मात्सर्वेषु काले
षु मामनुस्मर युद्ध च ॥ मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मामेवैष्यस्यसंशयः ॥ ७ ॥ अभ्या
सयोगयुक्तेन चेतसा नान्यगामिना ॥ परमं पुरुषं दिव्यं याति पा[illegible]र्थानुचिंतयन् ॥ ८ ॥
कविं पुराणमनुशासितारमणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः ॥ सर्वस्य धातारमचिंत्य
रूपमादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ॥ ९ ॥ प्रयाणकाले मनसाचलेन भक्त्या
युक्तो योगबलेन चैव ॥ भ्रुवोर्मध्ये प्राणमावेश्य सम्यक् स तं परं पुरुषमुपैति
दिव्यं ॥ १० ॥ यदक्षरं वेदविदो वदंति विशंति यद्यतयो वीतरागाः ॥ यदिच्छंतो

ब्रह्मचर्यंचरंतितत्तेपदंसंग्रहेणप्रवक्ष्ये॥११॥सर्वद्वाराणिसंयम्यमनोहृदिनिरुद्धच
मूर्ध्न्याधायात्मनःप्राणमास्थितोयोगधारणां॥१२॥ॐमित्येकाक्षरंब्रह्मव्याहा
रन्मामनुस्मरन्॥यःप्रयातित्यजन्देहंसयातिपरमांगतिं॥१३॥अनन्यचे
ताःसततंयोमांस्मरतिनित्यशः॥तस्याहंसुलभःपार्थनित्ययुक्तस्ययो
गिनः॥१४॥मामुपेत्यपुनर्जन्मदुःखालयमशाश्वतं॥नाप्नुवंतिमहात्मानः
संसिद्धिंपरमांगताः॥१५॥आब्रह्मभुवनाल्लोकाःपुनरावर्तिनोर्जुन॥मा
मुपेत्यतुकौंतेयपुनर्जन्मनविद्यते॥१६॥सहस्रयुगपर्यंतमहर्यद्ब्रह्म
णोविदुः॥रात्रीयुगसहस्रांतांतेहोरात्रविदोजनाः॥१७॥अव्यक्ताद्व्यक्तयः
सर्वाःप्रभवंत्यहरागमे॥रात्र्यागमेप्रलीयंतेतत्रैवाव्यक्तसंज्ञके॥१८॥भूत
ग्रामःसएवायंभूत्वाभूत्वाप्रलीयते॥रात्र्यागमेवशःपार्थप्रभवत्यहरागमे॥१९॥
परस्तस्मात्तुभावोन्योव्यक्तोव्यक्तात्सनातनः॥यःससर्वेषुभूतेषुनश्यत्सु
नविनश्यति॥२०॥अव्यक्तोक्षरइत्युक्तस्तमाहुःपरमांगतिं॥यंप्राप्य

ननिवर्तंतेतद्धामपरमंमम॥२१॥पुरुषःसपरःपार्थभक्त्यालभ्यस्त्वनन्य
या॥यस्यांतःस्थानिभूतानियेनसर्वमिदंततं॥२२॥यत्रकालेत्वनावृत्ति
मावृत्तिंचैवयोगिनः॥प्रयातायांतितंकालंवक्ष्यामिभरतर्षभ॥२३॥
अग्निर्ज्योतिरहःशुक्लःषण्मासाउत्तरायणं॥तत्रप्रयातागच्छंतिब्र
ह्मब्रह्मविदोजनाः॥२४॥धूमोरात्रीस्तथाकृष्णःषण्मासादक्षिणाय
नं॥तत्रचांद्रमसंज्योतिर्योगीप्राप्यनिवर्त्तते॥२५॥शुक्लकृष्णेग
तिःह्येतेजगतःशाश्वतेमते॥एकयायात्यनावृत्तिमन्ययावर्त्ततेपु
नः॥२६॥नैतेसृतीपार्थजानन्योगीमुह्यतिकश्चन॥तस्मात्सर्वेषुकाले
षुयोगयुक्तोभवार्जुन॥२७॥वेदेषुयज्ञेषुतपःसुचैवदानेषुयत्पुण्यफ
लंप्रदिष्टं॥अत्येतितत्सर्वमिदंविदित्वायोगीपरंस्थानमुपैतिचाद्यं॥२८॥
हरिःॐतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोग
शास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेअक्षरब्रह्मयोगोनामाष्टमोध्यायः॥८॥

नं०

श्रीभगवानुवाच ॥ इदंतुतेगुह्यतमंप्रवक्ष्याम्यनसूयवे ॥ ज्ञानंविज्ञानसहितं
यज्ज्ञात्वामोक्ष्यसेऽशुभात् ॥१॥ राजविद्याराजगुह्यंपवित्रमिदमुत्तमं ॥ प्रत्यक्षा
वगमंधर्म्यंसुसुखंकर्तुमव्ययं ॥२॥ अश्रद्दधानाःपुरुषाधर्मस्यास्यपरं
तप ॥ अप्राप्यमांनिवर्त्तंतेमृत्युसंसारवर्त्मनि ॥३॥ मयाततमिदंसर्वंजग
दव्यक्तमूर्तिना ॥ मत्स्थानिसर्वभूतानिनचाहंतेष्ववस्थितः ॥४॥ नचमत्स्था श्री २९
निभूतानिपश्यमेयोगमैश्वरं ॥ भूतभृन्नचभूतस्थोममात्माभूतभावनः ॥५॥
यथाकाशस्थितोनित्यंवायुःसर्वत्रगोमहान् ॥ तथासर्वाणिभूतानिम
त्स्थानीत्युपधारय ॥६॥ सर्वभूतानिकौंतेयप्रकृतिंयांतिमामिकां ॥ क
ल्पक्षयेपुनस्तानिकल्पादौविसृजाम्यहं ॥७॥ प्रकृतिंस्वामवष्टभ्य
विसृजामिपुनःपुनः ॥ भूतग्राममिमंकृत्स्नमवशंप्रकृतेर्वशात् ॥८॥
नचमांतानिकर्माणिनिबध्नंतिधनंजय ॥ उदासीनवदासीनमसक्तं
तेषुकर्मसु ॥९॥ मयाध्यक्षेणप्रकृतिःसूयतेसचराचरं ॥

हेतुनानेनकौंतेयजगद्विपरिवर्त्तते ॥१०॥ अवजानंतिमांमूढामानुषींतनुमाश्रि
तं ॥ परंभावमजानंतोममभूतमहेश्वरं ॥११॥ मोघाशामोघकर्माणोमोघज्ञाना
विचेतसः ॥ राक्षसीमासुरींचैवप्रकृतिंमोहिनींश्रिताः ॥१२॥ महात्मानस्तुमां
पार्थदैवींप्रकृतिमाश्रिताः ॥ भजंत्यनन्यमनसोज्ञात्वाभूतादिमव्ययं ॥१३॥
सततंकीर्त्तयंतोमांयतंतश्चदृढव्रताः ॥ नमस्यंतश्चमांभक्त्यानित्ययुक्ताउ
पासते ॥१४॥ ज्ञानयज्ञेनचाप्यन्येयजंतोमामुपासते ॥ एकत्वेनपृथक्त्वेनब
हुधाविश्वतोमुखं ॥१५॥ अहंक्रतुरहंयज्ञःस्वधाहमहमौषधं ॥ मंत्रोहमहम
मेवाज्यमहमग्निरहंहुतं ॥१६॥ पितामहस्यजगतोमाताधातापितामहः ॥ वे
द्यंपवित्रमोंकारऋक्सामयजुरेवच ॥१७॥ गतिर्भर्ताप्रभुःसाक्षीनिवासःशर
णंसुहृत् ॥ प्रभवःप्रलयस्थानंनिधानंबीजमव्ययं ॥१८॥ तपाम्यहमहंव
र्षंनिगृह्णाम्युत्सृजामिच ॥ अमृतंचैवमृत्युश्चसदसच्चाहमर्जुन ॥१९॥ त्रै
विद्यामांसोमपाःपूतपापायज्ञैरिष्ट्वास्वर्गतिंप्रार्थयंते ॥ तेपुण्यमासाद्य

गी. स्कुरेंद्रलोकमश्नंति दिव्यान्दिवि देवभोगान्॥२०॥ ते तं भुक्त्वा स्वर्गलो
कं विशालं क्षीणे पुन्ये मर्त्यलोकं विशंति॥ एवं त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना ग
तागतं कामकामा लभंते॥२१॥ अनन्याश्चिंतयंतो मां ये जनाः पर्युपा
सते॥ तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहं॥२२॥ येप्यन्यदेवता
भक्ता यजंते श्रद्धयान्विताः॥ तेपि मामेव कौंतेय यजंत्यविधिपूर्वकं॥२३॥
अहं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च प्रभुरेव च॥ न तु मामभिजानंति तत्त्वेना २७
तश्च्यवंति ते॥२४॥ यांति देवव्रता देवान्पितॄन्यांति पितृव्रताः॥ भूतानि
यांति भूतेज्या यांति मद्याजिनोपि मां॥२५॥ पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो
मे भक्त्या प्रयच्छति॥ तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयतात्मनः॥२६॥
यत्करोसि यदश्नासि यज्जुहोसि ददासि यत्॥ यत्तपस्यसि कौंतेय तत्कु
रुष्व मदर्पणं॥२७॥ शुभाशुभफलैरेवं मोक्ष्यसे कर्मबंधनैः॥ संन्यासयो
गयुक्तात्मा विमुक्तो मामुपैष्यसि॥२८॥ समोहं सर्वभूतेषु न मे द्वेष्योस्ति न

प्रियः॥ ये भजंति तु मां भक्त्या मयि ते तेषु चाप्यहं॥२९॥ अपि चेत्सुदुराचा
रो भजते मामनन्यभाक्॥ साधुरेव स मंतव्यः सम्यग्व्यवसितो हि सः॥३०॥
क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छांतिं निगच्छति॥ कौंतेय प्रतिजानीहि न मे भक्तः
प्रणस्यति॥३१॥ मां हि पार्थ व्यपाश्रित्य येपि स्युः पापयोनयः॥ स्त्रियो वै
श्यास्तथा शूद्रास्तेपि यांति परां गतिं॥३२॥ किं पुनर्ब्राह्मणाः पुन्या भक्त्या
[illegible] राजर्षयस्तथा॥ अनित्यमसुखं लोकमिमं प्राप्य भज
स्व मां॥३३॥ मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी मां नमस्कुरु॥ मामेवैष्यसि यु
क्त्वैवमात्मानं मत्परायणः॥३४॥ हरिः ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासु
पनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे राजविद्या
राजगुह्ययोगो नाम नवमोध्यायः॥९॥ श्रीभगवानुवाच॥ भूय एव महाबा
हो शृणु मे परमं वचः॥ यत्तेहं प्रीयमाणाय वक्ष्यामि हितकाम्यया॥१॥ न मे
विदुः सुरगणाः प्रभवं न महर्षयः॥ अहमादिर्हि देवानां महर्षीणां च स
र्वशः॥२॥

न॰

योमामजमनादीं चवेत्तिलोकमहेश्वरं॥असंमुढःसमर्त्येषुसर्वपापैप्रमुच्यते॥३॥
बुद्धिर्ज्ञानमसंमोहःक्षमासत्यंदमःशमः॥सुखंदुःखंभवोभावोभयंचाभयमे
वच॥४॥अहिंसासमतातुष्टिस्तपोदानंयशोयशः॥भवंतिभावाभूतानांमत्तए
वपृथग्विधाः॥५॥महर्षयःसप्तपूर्वेचत्वारोमनवस्तथा॥मद्भावामानसाजाताए
षांलोकइमाःप्रजाः॥६॥एतांविभूतियोगंचममयोवेत्तितत्वतः॥सोविकंपेनयो
गेनयुज्यतेनात्रसंशयः॥७॥अहंसर्वस्यप्रभवोमत्तःसर्वंप्रवर्त्तते॥इतिमत्वा २८
भजंतेमांबुधाभावसमन्विताः॥८॥मच्चितामद्गतप्राणाबोधयंतःपरस्परं॥
कथयंतश्चमांनित्यंतुष्यंतिचरमंतिच॥९॥तेषांसततयुक्तानांभजतांप्रीति
पूर्वकं॥ददामिबुद्धियोगंतंयेनमामुपयांतिते॥१०॥तेषामेवानुकंपार्थमहमज्ञा
नजंतमः॥नाशयाम्यात्मभावस्थोज्ञानदीपेनभास्वता॥११॥अर्जुनउवाच॥प
रंब्रह्मपरंधामपवित्रंपरमंभवान्॥पुरुषंशाश्वतंदिव्यमादिदेवमजंविभुं॥१२॥
आहुस्त्वामृषयःसर्वेदेवर्षीर्नारदस्तथा॥असीतोदेवलोव्यासःस्वयंचैवब्रवीषि
मे॥१३॥सर्वमेतदृतंमन्येयन्मांवदसीकेशव॥नहितेभगवन्व्यक्तिंविदुर्देवान

दानवाः॥१४॥स्वयमेवात्मनात्मानंवेत्थत्वंपुरुषोत्तम॥भूतभावनभूतेशदेवदेव
जगत्पते॥१५॥वक्तुमर्हस्यशेषेणदिव्याह्यात्मविभूतयः॥याभिर्विभूतिभि
र्लोकानिमांस्त्वंव्याप्यतिष्ठसि॥१६॥कथंविद्यामहंयोगीस्त्वांसदापरिचिंतय
न्॥केषुकेषुचभावेषुचिंत्योसिभगवन्मया॥१७॥विस्तरेणात्मनोयोगंविभूतिंच
जनार्दन॥भूयःकथयतृप्तिर्हिशृण्वतोनास्तिमेमृतं॥१८॥श्रीभगवानुवाच॥हं
ततेकथयिष्यामिदिव्याह्यात्मविभूतयः॥प्राधान्येनःकुरुश्रेष्टनास्त्यंतोविस्त
रेष्यमे॥१९॥अहमात्मागुडाकेशसर्वभूताशयस्थितः॥अहमादिश्च
मध्यंचभूतानामंतएवच॥२०॥आदित्यानामहंविष्णुर्ज्योतिषांरविरंशुमा
न्॥मरीचिर्मरुतामस्मिनक्षत्राणामहंशशी॥२१॥वेदानांसामवेदोस्मिदे
वानामस्मिवासवः॥इंद्रियाणांमनश्चास्मिभूतानामस्मिचेतना॥२२॥रुद्रा
णांशंकरश्चास्मिवित्तेशोयक्षरक्षसां॥वसूनांपावकश्चास्मिमेरुःशिख
रिणामहं॥२३॥पुरोधसांचमुख्यंमांविद्धिपार्थबृहस्पतिं॥सेनानीनामह
स्कंधःसरसामस्मिसागरः॥२४॥महर्षीणांभृगुरहंगिरामस्म्येकमक्षरं॥य

ज्ञानांजपयज्ञोस्मिस्थावराणांहिमालयः॥२५॥अश्वथःसर्ववृक्षाणांदेवर्षीणां
चनारदः गंधर्वाणांचित्ररथःसिद्धानांकपिलोमुनेः॥२६॥उच्चैश्रवसमश्वानां
विद्धिमांममृतोद्भवं॥ ऐरावतंगजेंद्राणांनराणांचनराधिपं॥२७॥आयुधानामहं
वज्रंधेनूनामस्मिकामधुक्॥ प्रजनश्चास्मिकंदर्पःसर्पाणामस्मिवासुकिः॥२८॥
अनंतश्चास्मिनागानांवरुणोयादसामहं॥ पितृणामर्यमाचास्मियमःसंय
मतामहं॥२९॥प्रल्हादश्चास्मिदैत्यानांकालःकलयतामहं॥ मृगाणांच
मृगेंद्रोहंवैनतेयश्चपक्षिणां॥३०॥पवनःपवतामस्मिरामःशस्त्रभृतामहं॥
झषाणांमकरश्चास्मिस्रोतसामस्मिजान्हवी॥३१॥सर्गाणामादिरंतश्च
मध्यंचैवाहमर्जुन॥ अध्यात्मविद्याविद्यानांवादःप्रवदतामहं॥३२॥अ
क्षराणामकारोस्मिद्वंद्वःसामासिकस्यच॥ अहमेवाक्षयःकालोधाता
हंविश्वतोमुखः॥३३॥मृत्युःसर्वहरश्चाहमुद्भवश्चभविष्यतां॥कीर्तिःश्री
र्वाक्चनारीणांस्मृतिर्मेधाधृतिःक्षमा॥३४॥बृहत्सामतथासाम्नांगायत्रीछं

दसामहं॥ मासानांमार्गशीर्षोहमृतूनांकुसुमाकरः॥३५॥द्यूतंछलयता
मस्मितेजस्तेजस्विनामहं॥ जयोस्मिव्यवसायोस्मिसत्वंसत्ववतामहं॥३६॥वृ
ष्णीनांवासुदेवोस्मिपांडवानांधनंजयः॥ मुनीनामप्यहंव्यासःकवीनामुशा
नाकविः॥३७॥दंडोदमयतामस्मिनीतिरस्मिजिगीषतां॥ मौनंचैवास्मिगुह्या
नांज्ञानंज्ञानवतामहं॥३८॥ यच्चापिसर्वभूतानांबीजंतदहमर्जुन॥ नतदस्ति
विनायत्स्यान्मयाभूतंचराचरं॥३९॥नांतोस्तिममदिव्यानांविभूतीनांपरंतप
एषतूद्देशतःप्रोक्तोविभूतेर्विस्तरोमया॥४०॥ यद्यद्विभूतिमत्सत्वंश्रीमदूर्जि
तमेववा॥ तत्तदेवावगच्छत्वंममतेजोंशसंभवं॥४१॥ अथवाबहुनैतेनकिंज्ञा
तेनतवार्जुन॥ विष्टभ्याहमिदंकृत्स्नमेकांशेनस्थितोजगत्॥४२॥ हरिःॐ
तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णा
र्जुनसंवादेविभूतियोगोनामदशमोध्यायः॥१०॥अर्जुनउवाच॥ मदनु
ग्रहायपरमंगुह्यमध्यात्मसंज्ञितं॥ यत्त्वयोक्तंवचस्तेनमोहोयंविगतोमम॥१॥
भवाप्ययौहिभूतानांश्रुतौविस्तरशोमया॥ त्वत्तःकमलपत्राक्षमाहात्म

४० मपिचाव्ययं॥२॥एवमेतद्यथात्थत्वमात्मानंपरमेश्वरं॥द्रष्टुमिच्छामितेरूपं
मैश्वरंपुरुषोत्तम॥३॥मन्यसेयदितच्छक्यंमयाद्रष्टुमितिप्रभो॥योगेश्वरततो
मेत्वंदर्शयात्मानमव्ययं॥४॥श्रीभगवानुवाच॥पश्यमेपार्थरूपाणिशतशोथ
सहस्रशः॥नानाविधानिदिव्यानिनानावर्णाकृतीनिच॥५॥पश्यादित्यान्वसू
न्रुद्रानश्विनौमरुतस्तथा॥बहून्यदृष्टपूर्वाणिपश्याश्चर्याणिभारत॥६॥इहै
कस्थंजगत्कृत्स्नंपश्याद्यसचराचरं॥ममदेहेगुडाकेशयच्चान्यद्द्रष्टुमिच्छसि॥७॥ ३०
नतुमांशक्यसेद्रष्टुमनेनैवस्वचक्षुषा॥दिव्यंददामितेचक्षुःपश्यमेयोगमै
श्वरं॥८॥संजयउवाच॥एवमुक्त्वाततोराजन्महायोगेश्वरोहरी॥दर्शयामास
पार्थायपरमंरूपमैश्वरं॥९॥अनेकवक्त्रनयनमनेकाद्भुतदर्शनं॥अनेकदिव्या
भरणंदिव्यानेकोद्यतायुधं॥१०॥दिव्यमाल्यांबरधरंदिव्यगंधानुलेपनं॥स
र्वाश्चर्यमयंदेवमनंतंविश्वतोमुखं॥११॥दिविसूर्यसहस्रस्यभवेद्युगपदुत्थि
ता॥यदिभासदृशीसास्याद्भासस्तस्यमहात्मनः॥१२॥तत्रैकस्थंजगत्कृत्स्नं

प्रविभक्तमनेकधा॥अपश्यद्देवदेवस्यशरीरेपांडवस्तथा॥१३॥ततःसविस्म
याविष्टोहृष्टरोमाधनंजयः॥प्रणम्यशिरसादेवंकृतांजलिरभाषत॥१४॥
अर्जुनउवाच॥पश्यामिदेवांस्तवदेवदेहेसर्वांस्तथाभूतविशेषसंघान्॥ब्रह्मा
णमीशंकमलासनस्थमृषींश्चसर्वानुरगांश्चदिव्यान्॥१५॥अनेकबाहूद
रवक्त्रनेत्रंपश्यामित्वांसर्वतोनंतरूपं॥नांतंनमध्यंनपुनस्तवादिंपश्यामि
विश्वेश्वरविश्वरूपं॥१६॥किरीटिनंगदिनंचक्रिणंचतेजोराशिंसर्वतोदीप्तिम
तं॥पश्यामित्वांदुर्निरीक्ष्यंसमंताद्दीप्तानलार्कद्युतिमप्रमेयं॥१७॥त्वमक्षरंपरमं
वेदितव्यंत्वमस्यविश्वस्यपरंनिधानं॥त्वमव्ययःशाश्वतधर्मगोप्तासनातनस्त्वं
पुरुषोमतोमे॥१८॥अनादिमध्यांतमनंतवीर्यमनंतबाहुंशशिसूर्यनेत्रं॥
पश्यामित्वांदीप्तहुताशवक्त्रंस्वतेजसाविश्वमिदंतपंतं॥१९॥द्यावापृथिव्यो
रिदमंतरंहिव्याप्तंत्वयैकेनदिशश्चसर्वाः॥दृष्ट्वाद्भुतंरूपमुग्रंतवेदंलोकत्रयंप्र
व्यथितंमहात्मन्॥अमीहित्वांसुरसंघाविशंतिकेचिद्भीताःप्रांजलयोगृ
णंति॥स्वस्तीत्युक्त्वामहर्षिसिद्धसंघाःस्तुवंतित्वांस्तुतिभिःपुष्कलाभिः॥२१॥

गी०
रुद्रादित्या वसवो ये च साध्या विश्वेश्विनौ मरुतश्चोष्मपाश्च ॥ गंधर्वयक्षा
सुरसिद्धसंघा वीक्षंते त्वां विस्मिताश्चैव सर्वे ॥२२॥ रूपं महत्ते बहुवक्त्रने
त्रं महाबाहो बहुबाहूरुपादं ॥ बहूदरं बहुदंष्ट्राकरालं दृष्ट्वा लोकाः प्र
व्यथितास्तथाहं ॥२३॥ नभःस्पृशं दीप्तमनेकवर्णं व्यात्ताननं दीप्तविशालने ३१
त्रं ॥ दृष्ट्वा हि त्वां प्रव्यथितांतरात्मा धृतिं न विंदामि शमं च विष्णो ॥२४॥ दं
ष्ट्राकरालानि च ते मुखानि दृष्ट्वैव कालानलसन्निभानि ॥ दिशो न जाने
न लभे च शर्म प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥२५॥ अमी च त्वां धृतराष्ट्रस्य
पुत्राः सर्वे सहैवावनिपालसंघैः ॥ भीष्मो द्रोणः सूतपुत्रस्तथासौ सहा
स्मदीयैरपि योधमुख्यैः ॥२६॥ वक्त्राणि ते त्वरमाणा विशंति दंष्ट्राकराला
नि भयानकानि ॥ केचिद्विलग्ना दशनांतरेषु संदृश्यंते चूर्णितैरुत्तमां
गैः ॥२७॥ यथा नदीनां बहवोंबुवेगाः समुद्रमेवाभिमुखा द्रवंति ॥ तथा तवा

वीरा मी नरलोका विशंति वक्त्राण्यभिविज्वलंति ॥२८॥ यथा प्रदीप्तं ज्वलनं
पतंगा विशंति नाशाय समृद्धवेगाः ॥ तथैव नाशाय विशंति लोकास्तवा
पि वक्त्राणि समृद्धवेगाः ॥२९॥ लेलिह्यसे ग्रसमानः समंताल्लोकान्सम
ग्रान्वदनैर्ज्वलद्भिः ॥ तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रं भासस्तवोग्राः प्रतपंति
विष्णो ॥३०॥ आख्याहि मे को भवानुग्ररूपो नमोस्तु ते देववर प्रसीद ॥ विज्ञा
तुमिच्छामि भवंतमाद्यं न हि प्रजानामि तव प्रवृत्तिं ॥३१॥ श्रीभगवानुवाच ॥
कालोस्मि लोकक्षयकृत्प्रवृद्धो लोकान्समाहर्तुमिह प्रवृत्तः ॥ ऋ
तेपि त्वां न भविष्यंति सर्वे येवस्थिताः प्रत्यनीकेषु योधाः ॥ तस्मात्त्वमुत्ति यो
ष्ठ यशो लभस्व जित्वा शत्रून्भुंक्ष्व राज्यं समृद्धं ॥ मयैवैते निहताः पूर्वमेव निमि
त्तमात्रं भव सव्यसाचिन् ॥३३॥ द्रोणं च भीष्मं च जयद्रथं च कर्णं तथान्या
नपि योधवीरान् ॥ मया हतांस्त्वं जहि मा व्यथिष्ठा युध्यस्व जेतासि रणे
सपत्नान् ॥३४॥ संजय उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा वचनं केशवस्य कृतांजलिर्वेप
मानः किरीटी ॥ नमस्कृत्वा भूय एवाह कृष्णं सगद्गदं भीतभीतः प्रणम्य ॥३५॥

अर्जुन उवाच ॥ स्थाने हृषीकेश तव प्रकीर्त्या जगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यते च
रक्षांसि भीतानि दिशो द्रवंति सर्वे नमस्यंति च सिद्धसंघाः ॥३६॥ कस्मा
च्च ते न नमेरन्महात्मान्गरीयसे ब्रह्मणोप्यादिकर्त्रे ॥ अनंत देवेश जग
न्निवास त्वमक्षरं सदसत्तत्परं यत् ॥३७॥ त्वमादिदेवः पुरुषः पुराणस्त्व
मस्य विश्वस्य परं निधानं वेत्तासि वेद्यं च परं च धाम त्वया ततं विश्वम
नंतरूप ॥३८॥ वायुर्यमोग्निर्वरुणः शशांकः प्रजापतिस्त्वं प्रपितामहश्च ३२
नमो नमस्तेस्तु सहस्रकृत्वः पुनश्च भूयोपि नमो नमस्ते ॥३९॥ नमः पु
रस्तादथ पृष्ठतस्ते नमोस्तु ते सर्वत एव सर्व ॥ अनंतवीर्यामितवि
क्रमस्त्वं सर्वं समाप्नोषि ततोसि सर्वः ॥४०॥ सखेति मत्वा प्रसभं यदुक्तं
हे कृष्ण हे यादव हे सखेति ॥ अजानता महिमानं तवेदं मया प्रमादात्प्र
णयेन वापि ॥४१॥ यच्चावहासार्थमसत्कृतोसि विहारशय्यासनभोज
नेषु ॥ एकोथवाप्यच्युत तत्समक्षं तत्क्षामये त्वामहमप्रमेयं ॥४२॥
पितासि लोकस्य चराचरस्य त्वमस्य पूज्यस्य गुरुर्गरीयान् ॥ न त्वत्समोस्त्यभ्य

ध्यधिकः कुतोन्यो लोकत्रयेप्यप्रतिमप्रभाव ॥४३॥ तस्मात्प्रणम्य प्रणिधा
य कायं प्रसादये त्वामहमीशमीड्यं ॥ पितेव पुत्रस्य सखेव सख्युः प्रियः प्रि
यायार्हसि देव सोढुं ॥४४॥ अदृष्टपूर्वं हृषितोस्मि दृष्ट्वा भयेन च प्रव्यथितं म
नो मे ॥ तदेव मे दर्शय देव रूपं प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥४५॥ किरीटिनं गदि
नं चक्रहस्तमिच्छामि त्वां द्रष्टुमहं तथैव ॥ तेनैव रूपेण चतुर्भुजेन सहस्रबाहो
भव विश्वमूर्ते ॥४६॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मया प्रसन्नेन तवार्जुनेदं रूपं परं द
र्शितमात्मयोगात् ॥ तेजोमयं विश्वमनंतमाद्यं यन्मे त्वदन्येन न दृष्टपूर्वं ॥४७॥
न वेदयज्ञाध्ययनैर्न दानैर्न च क्रियाभिर्न तपोभिरुग्रैः ॥ एवंरूपः शक्य
अहं नृलोके द्रष्टुं त्वदन्येन कुरुप्रवीर ॥४८॥ मा ते व्यथा मा च विमूढभावो
दृष्ट्वा रूपं घोरमीदृङ्ममेदं ॥ व्यपेतभीः प्रीतमनाः पुनस्त्वं तदेव मे रूपमि
दं प्रपश्य ॥४९॥ संजय उवाच ॥ इत्यर्जुनं वासुदेवस्तथोक्त्वा स्वकं रूपं द
र्शयामास भूयः ॥ आश्वासयामास च भीतमेनं भूत्वा पुनः सौम्यवपु
र्महात्मा ॥५०॥ अर्जुन उवाच ॥ दृष्ट्वेदं मानुषं रूपं तव सौम्यं जनार्दन ॥ इ

न०

दानीमस्मिसंवृत्तासचेताप्रकृतिंगतः॥५१॥श्रीभगवानुवाच सुदुर्दर्श
मिदंरूपंदृष्टवानसियन्मम॥देवाअप्यस्यरूपस्यनित्यंदर्शनकांक्षिणः५२॥
न नाहंवेदैर्नतपसानदानेनचज्यया॥शक्यएवंविधोद्रष्टुंदृष्टवानसिमांय
था॥५३॥भक्त्यात्वनन्ययाशक्यअहमेवंविधोर्जुन॥ज्ञातुंद्रष्टुंचतत्त्वेन
प्रवेष्टुंचपरंतप॥५४॥मत्कर्मकृन्मत्परमोमद्भक्तः संगवर्जितः॥निर्वैरः ३३
सर्वभूतेषुयःसमामेतिपांडव॥५५॥इतिःॐतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गी
तासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेविश्व
रूपदर्शनयोगोनामएकादशोध्यायः॥११॥अर्जुनउवाच॥एवं
सततयुक्तायेभक्तास्त्वांपर्युपासते॥येचाप्यक्षरमव्यक्तंतेषांके
योगवित्तमाः॥१॥श्रीभगवानुवाच मय्यावेश्यमनोयेमांनित्ययुक्ताउ
पासते श्रद्धयापरयोपेता स्तेमेयुक्ततमामताः २ येत्वक्षरमनि
र्देश्यमव्यक्तंपर्युपासते सर्वत्रगमचिंत्यंचकूटस्थमचलंध्रुवं ३ सं

न्नियम्येंद्रियग्रामंसर्वत्रसमबुद्धयः तेप्राप्नुवंतिमामेवसर्वभूतहितेरताः ४
क्लेशोधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसा अव्यक्ताहिगतिर्दुःखंदेहवद्भि
रवाप्यते ५ येतुसर्वाणिकर्माणिमयिसंन्यस्यमत्पराः अनन्येनैवयोगे
नमांध्यायंतउपासते ६ तेषामहंसमुद्धर्त्तामृत्युसंसार सागरा
त् भवामिनचिरात्पार्थमय्यावेशितचेतसां ७ मय्येवमनआधत्स्वमयि
बुद्धिंनिवेशय निवसिष्यसिमय्येवअतऊर्ध्वंनसंशयः ८ अथचित्तं
समाधातुंनशक्नोषिमयिस्थिरं अभ्यासयोगेनततोमामिच्छाप्तुं
धनंजय ९ अभ्यासेप्यसमर्थोसिमत्कर्मपरमोभव मदर्थमपि
कर्माणिकुर्वन्सिद्धिमवाप्स्यसि १० अथैतदप्यशक्तोसिकर्तुंमद्यो
गमाश्रितः सर्वकर्मफलत्यागंततःकुरुयतात्मवान् ११ श्रेयोहिज्ञा
नमभ्यासाज्ज्ञानाद्ध्यानंविशिष्यते ध्यानात्कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छां
तिरनंतरं १२ अद्वेष्टासर्वभूतानांमैत्रःकरुणएवच निर्ममोनिरहंका

गी० रः सम दुःखसुखः क्षमी १३ संतुष्टः सततं योगी यतात्मा दृढनिश्चयः म
य्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मद्भक्तः स मे प्रियः १४ यस्मान्नोद्विजते लोको लोका
न्नोद्विजते च यः हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तो यः स च मे प्रियः १५ अनपेक्ष
शुचिर्दक्ष उदासीनो गतव्यथः सर्वारंभपरित्यागी यो मद्भक्तः स मे प्रियः १६
यो न हृष्यति न द्वेष्टि न शोचति न कांक्षति शुभाशुभपरित्यागी भक्तिमा ३४
न्यः स मे प्रियः १७ समः शत्रौ च मित्रे च तथा मानापमानयोः शीतो
ष्णसुखदुःखेषु समः संगविवर्जितः १८ तुल्यनिंदास्तुतिर्मौनी संतु
ष्टो येन केनचित् अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्तिमान्मे प्रियो नरः १९
यत्तु धर्म्यामृतमिदं यथोक्तं पर्युपासते श्रद्दधाना मत्परमा भक्तास्ते
तीव मे प्रियः २० हरिः ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्र
ह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे भक्तियोगो नाम द्वादशो
ध्यायः १२

अर्जुन उवाच प्रकृतिं पुरुषं चैव क्षेत्रं क्षेत्रज्ञमेव च एतद्वेदितुमिच्छामि ज्ञा
नं ज्ञेयं च केशव १ श्रीभगवानुवाच इदं शरीरं कौंतेय क्षेत्रमित्यभिधीय
ते एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञ इति तद्विदः २ क्षेत्रज्ञं चापि मां विद्धि स
र्वक्षेत्रेषु भारत क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानं यत्तज्ज्ञानं मतं मम ३ तत्क्षेत्रं यच्च या
दृक्च यद्विकारि यतश्च यत् स च यो यत्प्रभावश्च तत्समासेन मे शृणु ४
ऋषिभिर्बहुधा गीतं छंदोभिर्विविधैः पृथक् ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव हेतुमद्भि
र्विनिश्चितैः ५ महाभूतान्यहंकारो बुद्धिरव्यक्तमेव च इंद्रियाणि दशैकं
च पंच चेंद्रियगोचराः ६ इच्छा द्वेषः सुखं दुःखं संघातश्चेतना धृतिः एत
त्क्षेत्रं समासेन सविकारमुदाहृतं ७ अमानित्वमदंभित्वमहिंसा क्षां
तिरार्जवं आचार्योपासनं शौचं स्थैर्यमात्मविनिग्रहः ८ इंद्रियार्थेषु वैरा
ग्यमनहंकार एव च जन्ममृत्युजराव्याधिदुःखदोषानुदर्शनं ९ असक्ति
रनभिष्वंगः पुत्रदारगृहादिषु नित्यं च समचित्तत्वमिष्टानिष्टोपपत्तिषु १०

गी· मयिचानन्ययोगेनभक्तिरव्यभिचारिणी विवीक्तदेशसेवीत्वमरतिरज
नसंसदि ११ अध्यात्मज्ञाननित्यत्वंतत्वज्ञानार्थदर्शनं एतज्ज्ञान
मितिप्रोक्तमज्ञानंयदतोन्यथा १२ ज्ञेयंयत्तत्प्रवक्ष्यामियज्ज्ञात्वा
मृतमश्नुते अनादिमत्परंब्रह्मनसत्तन्नासदुच्यते १३ सर्वतःपा
णिपादंतत्सर्वतोक्षिशिरोमुखं सर्वतःश्रुतिमल्लोकेसर्वमावृत्य
तिष्टति १४ सर्वेंद्रियगुणाभासंसर्वेंद्रियविवर्जितं असक्तंस ३८
र्वभृच्चैवनिर्गुणंगुणभोक्तृच १५ बहिरंतश्चभूतानामचरंचरमे
वच सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयंदूरस्थंचांतिकेचितत् १६ अविभक्तंच
भूतेषुविभक्तमिवचस्थितं भूतभर्तृचतज्ज्ञेयंग्रसिष्णुप्रभविष्णु
च १७ ज्योतिषामपितज्ज्योतिस्तमसःपरमुच्यते ज्ञानंज्ञेयं
ज्ञानगम्यंहृदिसर्वस्यधिष्टितं १८ इतिक्षेत्रंतथाज्ञानंज्ञेयंचो
क्तंसमासतः मद्भक्तएतद्विज्ञायमद्भावायोपपद्यते १९ प्रकृ

तिंपुरुषंचैवविद्ध्यनादीउभावपि विकारांश्चगुणांश्चैवविद्धिप्रकृ
२० तिसंभवान् कार्यकारणकर्तृत्वेहेतुःप्रकृतिरुच्यते पुरुषःसु
खदुःखानांभोक्तृत्वेहेतुरुच्यते २१ पुरुषःप्रकृतिस्थोहिभुंक्तेप्र
कृतिजान्गुणान् कारणंगुणसंगोस्यसदसद्योनिजन्मसु २२
उपद्रष्टानुमंताचभर्ताभोक्तामहेश्वरः परमात्मेतिचाप्युक्तोदे
हेस्मिन्पुरुषःपरः २३ यएवंवेत्तिपुरुषंप्रकृतिंचगुणैःसह सर
र्वथावर्त्तमानोपिनसभूयोभिजायते २४ ध्याने नात्मनिपश्यं
तिकेचिदात्मानमात्मना अन्येसांख्येनयोगेनकर्मयोगेनचा
परे २५ अन्येत्वेवमजानंतःश्रुत्वान्येभ्यउपासते तेपिचातित
रंत्येवमृत्युंश्रुतिपरायणाः २६ यावत्संजायतेकिंचित्सत्वंस्था
वरजंगमं क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात्तद्विद्धिभरतर्षभ २७ समंसर्वे
षुभूतेषुतिष्टंतंपरमेश्वरं विनश्यत्स्वविनश्यंतंयःपश्यतिसपश्यति २८

गी० समं पस्यन्हि सर्वत्र सर्ववस्थितमीश्वरं नहीनस्यात्मनात्मानं ततोयांतिप
रांगतिं २९ प्रकृत्यैवचकर्माणिक्रियमाणानिसर्वशः यःपस्यतितथा
त्मानमकर्तारंसपस्यति ३० यदाभूतप्रथग्भावमेकस्थमनुपस्यति
तत्रएवचविस्तारंब्रह्मसंपद्यतेतदा ३१ अनादीत्वान्निर्गुणत्वात्परमा
त्मायमव्ययः शरीरस्थोपिकौंतेयनकरोतिनलिप्यते ३२ सर्वथा
वस्थितोदेहतथात्मानोपलिप्यते ३३ यथासर्वगतंसौक्ष्म्यादाकाशं ३६
नोपलिप्यते ३३ यथाप्रकाशयत्येकः कृत्स्नंलोकमिमंरविः क्षेत्रंक्षेत्री
तथाकृत्स्नंप्रकाशयतिभारत ३४ क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवमंतरंज्ञानेन
चक्षुषा भूतप्रकृतिमोक्षंचयेविदुर्यांतितेपरं ३५ हरिःॐतत्सदि
तिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जु
नसंवादेक्षेत्रक्षेत्रज्ञयोगोनामत्रयोदशोध्यायः १३ श्रीभगवानुः
परंभूयप्रवक्ष्यामिज्ञानानांज्ञानमुत्तमं यज्ज्ञात्वामुनयःसर्वेपरांसि

द्धिमितोगताः १ इदंज्ञानमुपाश्रित्यममसाधर्म्यमागताः सर्गेपि
नोपिजायंतेप्रलयेनव्यथंतिच २ ममयोनिर्महद्ब्रह्मतस्मिन्गर्भंदधाम्य
हं संभवःसर्वभूतानांततोभवतिभारत ३ सर्वयोनिषुकौंतेयमूर्त्तय
संभवंतियाः तासांब्रह्ममहद्योनिरहंबीजप्रदःपिताः ४ सत्वंरज
स्तमइतिगुणाप्रकृतिसंभवाः निबध्नंतिमहाबाहोदेहेदेहिन
मव्ययं ५ तत्रसत्वंनिर्मलत्वात्प्रकाशकमनामयं सुखसं
गेनबध्नातिज्ञानसंगेनचानघ ६ रजोरागात्मकंविद्धितृष्णा
संगसमुद्भव तन्निबध्नातिकौंतेयकर्मसंगेनदेहिनां ७ तम
स्त्वज्ञानजंविद्धिमोहनंसर्वदेहीनां प्रमादालस्यनिद्राभिस्तन्निब
ध्नातिभारत. ८ सत्वंसुखेसंजयतिरजःकर्मणिभारत ज्ञानमा
वृत्यतुतमःप्रमादेसंजयत्युत ९ रजस्तमश्चाभिभूयसत्वंभव
तिभारत रजःसत्वंतमश्चैवतमःसत्वंरजस्तथा १० सर्वद्वारेषु

गी॰ देहेस्मिन्प्रकाशउपजायते ज्ञानंयदातदाविद्याद्विवृद्धंसत्वमित्युत ११
लोभ:प्रवृत्तिरारंभ:कर्म्मणामशम:स्पृहा रजस्येतानिजायंतेविवृद्धेभ
रतर्षभ १२ अप्रकाशोप्रवृत्तिश्चप्रमादमोहएवच तमस्येतानिजा
यंतेविवृद्धेकुरुनंदन: १३ यदासत्वेप्रवृद्धेतुप्रलयंयातिदेहभृत् त
दोत्तमविदांलोकानमलान्प्रतिपद्यते १४ रजसिप्रलयंगत्वाकर्म्म
संगेषुजायते तथाप्रलीनस्तमसिमूढयोनिषुजायते १५ कर्म्मण: ३८
सुकृतस्याहु:सात्विकंनिर्म्मलंफलं रजसस्तुफलंदु:खमज्ञानंत
मस:फलं १६ सत्वात्संजायतेज्ञानंरजसोलोभएवच प्रमादमो
हतमसोभवतोज्ञानमेवच १७ ऊर्ध्वंगच्छंतिसत्वस्थामध्येतिष्टंति
राजसा: जघन्यगुणवृत्तिस्थाअधोगच्छंतितामसा: १८ नान्यंगुणे
भ्य:कर्त्तारंयदाद्रष्टानुपश्यति गुणेभ्यश्चपरंवेत्तिमद्भावंसोधिगच्छति १९
गुणानेतानतीत्यत्रीन्देहीदेहसमुद्भवान् जन्ममृत्युजरादु:खैर्विमुक्तो

मृतमश्नुते २० अर्जुनउवाच कैर्लिंगैस्त्रीन्गुणानेतानतीतोभव
च तिप्रभो किमाचार:कथंचैतांस्त्रीन्गुणानतिवर्त्तते २१ श्रीभगवा॰
पकाशंचप्रवृत्तिं [illegible] मोहमेवचपांडव नद्वेष्टिसंप्रवृत्तानिन
निवृत्तानिकांक्षति २२ उदासीनवदासीनोगुणैर्योनविचाल्यते
गुणावर्त्तंतइत्येवयोवतिष्टतिनेंगते २३ समदु:खसुखस्वस्थ:समलो
ष्टाश्मकांचन: तुल्यप्रियाप्रियोधीरस्तुल्यनिंदात्मसंस्तुति २४
मानापमानयोस्तुल्यस्तुल्योमित्रारिपक्षयो: सर्वारंभपरित्यागीगु
णातीत:सउच्यते २५ मांचयोव्यभिचारेणभक्तियोगेनसेवते सगु
णान्समतीत्यैतान्ब्रह्मभूयायकल्पते २६ ब्रह्मणोहिप्रतिष्टाहम
मृतस्याव्ययस्यच शाश्वतस्यचधर्म्मस्यसुखस्यैकांतिकस्यच २७
हरि:ॐ तत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशा
स्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेगुणत्रयविभागोनामचतुर्दशोध्याय: १४

ग॰ गी श्रीभगवानुवाच ऊर्ध्वमुलमधःशाखमश्वत्थंप्राहुरव्ययं छंदांसियस्य
पर्णानियस्तंवेदसवेदवीत् १ अधश्चोर्ध्वंप्रसृतातस्यशाखागुणप्रवृद्धा
विषयप्रवालाः अधश्चमुलान्यनुसंतीतानिकर्म्मानुबंधीनिमनुष्यलोके २
नरूपमस्येहतथोपलभ्यतेनांतोनचादिर्नचसंप्रतीष्टा अश्वत्थमेनंसुविरू
ढमुलमसंगशास्त्रेनदृढेनछित्वा ३ ततःपदंतत्परीमार्गतव्यंयस्मिन्गा ३८
तानिवर्त्तंतिभूयः तमेवचाद्यंपुरुषंप्रपद्येयतःप्रवृत्तिःप्रसृतापुराणि ४
निर्माणमोहाजितसंगदोषाअध्यात्मनित्याविनिवृत्तकामाः द्वंद्वैर्विमु
क्ताःसुखदुःखसंज्ञैर्गच्छंतिमुढापदमव्ययंतत् ५ नतद्भासयतेसूर्यो
नसशांकोनपावकः यद्गत्वाननिवर्त्ततेतद्धामपरमंमम ६ ममैवांसो
जीवलोकेजीवभुतसनातनः मनःषष्टानींद्रीयाणिप्रकृतिस्थानिकर्षं
ति ७ शरीरंयदवाप्नोतियच्चाप्युत्क्रमतीश्वरः गृहीत्वैतानिसंयाति

वायुर्गंधानिवासयात् ८ श्रोत्रंचक्षुस्पर्शनंचरसनंघ्राणमेवचे अ
धीष्टायमनश्चायंविषयानुपसेवते ९ उत्क्रामंतंस्थितंवापिभुंजानंवा नं
गुणान्वीतं विमुढानानुपश्यंतिपश्यंतिज्ञानचक्षुषा १० यतंतोयो
योगिनश्चैनंपश्यंत्यात्मन्यवस्थितं यतंतोप्यकृतात्मानोनैनंपश्यंति
चेतसाः ११ यदादीत्यगतंतेजोजगद्भासयतेखिलं यच्चंद्रमसियोचा
ग्नौतत्तेजोविधिमामिकं १२ गामाविश्यांचभूतानिधारयामेहमोजसा
पोस्यामिचौषधीसर्वासोमोभुत्वारसात्मिकः १३ अहंवैश्वानरोभुत्वाप्रा
णिनांदेहमाश्रिताः प्राणापानेसमायुक्तःपचाम्यन्नंचतुर्विधं १४ स
र्वस्यचाहंहृदिसन्निविष्टोमतःस्मृतिर्ज्ञानमपोहनंच वेदैश्चसर्वैरहमेव
वेद्योवेदांतकृद्वेदविदेवचाहं १५ द्वाविमौपुरुषौलोकेक्षरश्चाक्षरएवच
क्षरःसर्वाणिभूतानिकुटस्थोक्षरउच्येते १६ उत्तमःपुरुषस्त्वन्यःपर
मात्मेत्युदाहृते योलोकत्रयमाविश्येबिभर्त्यव्ययईश्वरः १७ यस्मात

४०
क्षरमतीतोहमक्षरादपिचोत्तमः अतोस्मिलोकेवेदेचप्रथितपुरुषोत्तम
ःयोमामेवमसंमूढोजानातिपुरुषोत्तमं ससर्वविद्भजतिमांसर्वभावेनभा
रत १९ इतिगुह्यतमंशास्त्रमिदमुक्तमयानघ एतद्बुद्ध्वाबुद्धिमान्स्या
त्कृतकृत्यश्चभारत २० हरिःॐ तत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिष
त्सुब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेपुरुषोत्तमयोगोना १९
मपंचदशोध्यायः १५ श्रीभगवानुवाच अभयंसत्वसंशुद्धिर्ज्ञानयो
गव्यवस्थिति दानंदमश्चयज्ञश्चस्वाध्यायास्तपआर्जवं १ अहिंसास
त्यमक्रोधस्त्यागस्शांतिरपैशुनं दयाभूतेष्वलोलुप्तंमार्दवंह्रीरचाप
लं २ तेजःक्षमाधृतिःशौचमद्रोहोनातिमानिता भवंतिसंपदंदैवीम
भीजातस्यभारत ३ दंभोदर्पोभिमानस्यक्रोधःपारुष्यमेवच अ
ज्ञानंचाभिजातस्यपार्थसंपदमासुरी ४ दैवीसंपद्विमोक्षायनिबंधाया

सुरीमता॥ माशुचःसंपदंदैवीमभिजातोसीपांडव ५ द्वौभूतसर्गौ
लोकेस्मिन्दैवआसुरएवच दैवोविस्तरशःप्रोक्तआसुरंपार्थमेशृणु ६
प्रवृत्तिंचनिवृत्तिंचजनानविदुरासुराः नशौचंनापिचाचारोनसत्यंते
षुविद्यते ७ असत्यमप्रतिष्ठंतेजगदाहुरनीश्वरं अपरस्परसंभू
तंकिमन्यत्कामहैतुकं ८ एतांदृष्टिमवष्टभ्यनष्टात्मानोल्पबुद्धयः प्र
भवंत्युग्रकर्माणिक्षयायजगतोहितः ९ काममाश्रित्यदुःपुरंदंभ
मानमदान्विता मोहाद्गृहित्वासद्ग्राहान्प्रवर्त्तंतेशुचिव्रतः १० चिं
तामपरमेयांचप्रलयांतामुपाश्रिताः कामोपभोगपरमाएतावद
तिनिश्चिताः ११ आशापाशशतैर्बद्धाकामक्रोधपरायणः ईहंते
कामभोगार्थमन्यायानार्थसंचयान् १२ इदमद्यमयालब्धमिमं
प्राप्स्येमनोरथं इदमस्तीदमपिमेभविष्यतिपुनर्धनं १३ असोमयाह
तशत्रुर्हनिष्येचापरानपि ईश्वरोहमहंभोगीसिद्धोहंबलवान्सुखी १४

भ० आढ्योभिजनवान्नोस्मिकोन्योस्तिसदृशोमया यक्ष्येदास्यामिमोदि
ष्यइत्यज्ञानविमोहिताः १५ अनेकचित्तविभ्रांतामोहजालसमा
वृता प्रसक्ताःकामभोगेषुपंततिनरकेशुचौ १६ आत्मसंभाविताःस्त
ब्धाधनमानमदान्विताः यजंतेनामयज्ञैस्तेदंभेनाविधिपुर्वकं १७
आहंकारंबलंदर्पंकामंक्रोधंचसंश्रिताः ममात्मापरदेहेषुप्रद्विषं ४
तोभ्यसूयका १८ तान्यहंद्वेषतःक्रूरानूसंसारेषुनराधमानू क्षिपा
म्यजस्रमशुभानासुरीष्वेवयोनिषु १९ आसुरीयोनिमापन्नामुढा
जन्मनिजन्मनि मामप्राप्यैवकौंतयततोयांत्यधमांगतिं २० त्रिवि
धंनरकस्येदंद्वारंनाशनमात्मना कामक्रोधस्तथालोभ तस्मादे
तत्त्रयंत्यजेत् २१ एतैर्विमुक्तः कौंतयतमोद्वारैस्त्रिभिर्नरः आ
चरत्यात्मनःश्रेयस्ततोयांतिपरांगतिं २२ यःशास्त्रविधिमुत्सृज्य

वर्त्ततेकामकारतः नाससिद्धिमवाप्नोतिनसुखंनपरांगतिं २३ त
स्माच्छास्त्रंप्रमाणंतेकार्याकार्यव्यवस्थितौ ज्ञात्वाशास्त्रविधानो
क्तंकर्मकर्तुमिहार्हसि २४ हरिःॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूप
निषत्सुब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादे दैवासुरसंप
द्विभागोनाम षोडशोध्यायः १६ अर्जुनउवाच यच्छास्त्रविधिमुत्सृ
ज्ययजंतेश्रद्धयान्विताः तेषांनिष्ठातुकाकृष्णसत्वंमोहरजस्तम १
श्रीभगवा० त्रिविधाभवतीश्रद्धादेहीनांसास्वभावजा सात्वीकी
राजसीचैवतामसीचेतितांशृणु २ सत्वानुरुपासर्वस्यश्रद्धाभवति
भारत श्रद्धामयोयंपुरुषोयोयच्छ्रद्धसएवसः ३ यजंतेसात्वीका
देवान्यक्षरक्षांसिराजसाः प्रेतान्भूतगणांश्चान्येयजंतेतामसाज
ना ४ अशास्त्रविहीतंघोरंतप्यंतेयेतपोजनाः दंभाहंकारसंयुक्ताः
कामरागबलान्विताः ५ कर्षयंतशरीरस्थंभूतग्राममचेतसा

गी॰

मांचैवांतश्चरीरस्थंतान्विध्यासुरनिश्चयान् ६ आहारस्त्वपिसर्वस्य
त्रिविधोभवतीप्रीयः यज्ञस्तपस्तथादानंतेषांभेदमिमंशृणु ७ आयुः
सत्वबलारोग्यसुखंप्रीतिविवर्धनाः रस्याःस्निग्धाःस्थिराहृद्याआ
हाराःसात्वीकप्रियाः ८ कट्वम्ललवणात्युष्णतीक्ष्णरूक्षविदाहिनः
आहाराराजसस्येष्टादुःखशोकामयप्रदाः ९ यातयामंगतरसंपू ४२
तिपर्युषितंचयत् उछिष्टमपिचामध्यंभोजनंतामसःप्रियं १०
आफलाकांक्षिभिर्यज्ञोविधिदृष्टोयइज्यते यष्टव्यमेवेतिमनःस
माधायस्वसात्वीकः ११ अभिसंधायतुफलंदंभार्थमपिचैवयत्
इज्यतेभरतश्रेष्ठतंयज्ञंविधिराजसं १२ विधिहीनमसृष्टान्नम
न्त्रहीनमदक्षिणं श्रद्धाविरहीतंयज्ञंतामसंपरिचक्षते १३ देवद्वि
जगुरुप्राज्ञपूजनंशौचमार्जवं ब्रह्मचर्यमहींसाचशारीरंतपउच्य
ते १४ अनुद्वेगकरंवाक्यंसत्यंप्रियहितंचयत् स्वाध्यायाभ्यास

नंचैववाङ्मयंतपउच्यते १५ मनःप्रसादसौम्यत्वंमौनमात्मविनिग्र
हः भावसंशुद्धिरित्येततपोमानसमुच्यते १६ श्रद्धयापरयातप्तं
तपस्तत्त्रिविधंनरैः आफलाकांक्षिभिर्युक्तैःसात्वीकंपरिचक्षते १७
सत्कारमानपुजार्थंतपोदंभेनचैवयत् क्रियतेतदिहप्रोक्तंराजसंच
लमध्रुवं १८ मुढग्राहेणात्मनोयत्पीडयाक्रियतेतपः परस्योत्सा
दनार्थंवातत्तामसमुदाहृतं १९ दातव्यमितियद्दानंदीयतेनुपकारि
णे देशकालेचपात्रेचतद्दानंसात्वीकंस्मृतं २० यत्तुप्रत्युपकारा
र्थंफलमुद्दिश्यवापुनः दीयतेचपरिक्लिष्टंतद्राज्यसमुदाहृतं २१
अदेशकालेयद्दानमपात्रेभ्यश्चदीयते असत्कृतमवज्ञातं
तत्तामससमुदाहृतं २२ ॐतत्सदितिनिर्देशोब्रह्मणस्त्रिविधःस्मृ
तः ब्राह्मणास्तेनवेदाश्चयज्ञाश्चविहिताःपुरा २३ तस्मादोमित्युदा
हृत्ययज्ञदानतपःक्रियाः प्रवर्त्तन्तेविधानोक्ताःसततंब्रह्मवादिनां २४

तदीत्येनाभिसंधायफलंयज्ञतपःक्रियाः दानक्रियाश्चविवीधाःक्रीयते
मोक्षकांक्षभिः २५ सद्भावेसाधुभावेचसदीत्येतत्प्रयुज्यते प्रशस्तेक
र्मणितथासच्छद्धःपार्थयुज्यते २६ यज्ञेतपसीदानेचस्थितिसदीति
चोच्यते कर्मचैवतदर्थीयंसदित्येवाभिधीयते २७ अश्रद्धयाहु
तंदत्तंतपस्तप्तंकृतंचयत् असदीत्युच्यतेपार्थनचतत्प्रेत्यनोइह २८
हरिःॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सुब्रह्मविद्यायांयोगशा
स्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेश्रद्धात्रवीभागयोगोनामसप्तदशोध्यायः१७
अर्जुनउवाचे संन्यासस्यमहाबाहोतत्वमिच्छामिवेदितं त्यागस्य
चहृषीकेशपृथक्केशिनिषुदन श्रीभगवानुवाचे काम्यानांकर्मणां
न्यासंसंन्यासंकवयोविदुः सर्वकर्मफलत्यागंप्राहुस्त्यागंविचक्ष
णाः २ त्याज्यंदोषवदित्येकेकर्मप्राहुर्मनीषणः यज्ञदानतपःकर्म
नत्याज्यमितिचापरे ३ निश्चयंशृणुमेतत्रत्यागेभरतसत्तमः

त्यागोहिपुरुषव्याघ्रत्रिविधःसंप्रकीर्तितः ४ यज्ञदानतपःकर्मन
त्याज्यंकार्यमेवतत् यज्ञोदानंतपश्चैवपावनानिमनिषिणां ५ ए
तान्यपितुकर्माणिसंगत्यक्त्वाफलानिच कर्तव्यानितिमेपार्थनिश्ची
तंमतमुत्तमं ६ नियतस्यतुसंन्यासःकर्मणोनोपपद्यते मोहात
स्यपरित्यागस्तामसःपरिकीर्तितः ७ दुःखमित्येवयत्कर्मकायक्ले
षभयात्त्यजेत् सकृत्वाराजसंत्यागंनैवत्यागफलंलभेत् ८ का
र्यमित्येवयत्कर्मनियतंक्रियतेर्जुन संगत्यक्त्वाफलंचैवसत्यागःसा
त्वीकोमतः ९ नद्वेष्टकुशलंकर्मकुशलेनानुषज्यते त्यागीस
त्वसमाविष्टोमेधाविछिन्नसंशयः १० नहिदेहभृताशक्यंत्यक्तुं
कर्माण्यशेषतः यस्तुकर्मफलत्यागीसत्यागीत्यभीधीयते ११ अ
निष्टमिष्टंमिश्रंचत्रिवीधंकर्मणःफलं भवत्यत्यागीनांप्रेत्यनतुसं
न्यासीनांक्वचित् १२ पंचैतानिमहाबाहोकारणानिनिबोधमे

गी·

सांख्येकृतांतेप्रोक्तानिसिद्धयेसर्वकर्म्मणां १३ आधिष्टानंतथाक
र्त्ताकारणंचपृथग्विधं विविधाश्चपृथक्चेष्टादैवंचैवात्रपंचमं १४
शरीरवाङ्मनोभिर्यत्कर्म्मप्रारभतेनरः न्याय्यंवाविपरितंवापंचैतेत
स्यहेतवः १५ तत्रैवंसतिकर्त्तारंमात्मानंकेवलंतुयः पश्यत्यकृतबु ४३
द्धित्वान्नसपश्यतिदुर्मति १६ यस्यनाहंकृतोभावोबुद्धिर्यस्यनलि
प्यते हत्वापिसइमांल्लोकान्नहंतिननिबध्यते १७ ज्ञानंज्ञेयंपरिज्ञा
तात्रिवीधाकर्मचोदना कारणंकर्मकर्त्तेतित्रिवीधःकर्मसंग्रहः १८
ज्ञानंकर्मचकर्त्ताचत्रैविधैगुणभेदता प्रोच्यतेगुणसंख्यानेयथा
वच्छृणुतानपि १९ सर्वभूतेषुयेनैकंभावमव्ययमीक्षते अवि
भक्तंविभक्तेषुतज्ज्ञानंविधिसात्वीकं २० पृथक्त्वेनतुयज्ज्ञानंनाना
भावान्पृथग्विधान् वेत्तिसर्वेषुभूतेषुतज्ज्ञानंविधिराजसं २१

यत्तुकृत्स्नवदेकस्मिन्कार्यसक्तमहैतुकं अतत्वार्थवदल्पंचतत्ताम
समुदाहृतं २२ नियतंसंगरहितमरागद्वेषतःकृतं अफलप्रेप्सु
नाकर्मयत्तत्सात्वीकमुच्यते २३ यत्तुकामेप्सुनाकर्मसाहंकारेणवा
पुनः क्रियतेबहुलायासंतद्राजसमुदाहृतं २४ अनुबंधंक्षयंहिंसा
मनपेक्ष्यचपौरुषं मोहादारभ्यतेकर्मतत्तामसमुदाहृतं २५ मुक्तसं
गोनहंवादीधृत्युत्साहासमन्विता सिद्ध्यसिद्ध्योर्निर्विकारःकर्त्तासात्वि
कउच्यते २६ रागीकर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धोहिंसात्मकोशुचिः हर्षशो
कान्वितःकर्त्ताराजसःपरिकीर्तितः २७ अयुक्तःप्राकृतःस्तब्धःश
ठोनैष्कृतिकोलसः विषादिदीर्घसूत्रीचकर्त्तातामसउच्यते २८ बु
द्धेर्भेदंधृतेश्चैवगुणतःस्त्रिविधंशृणु प्रोच्यमानमशेषणपृथक्त्वे
नधनंजया २९ प्रवृत्तिंचनिवर्त्तिंचकार्याकार्येभयाभये बंधमो

गे॰ क्षंचयावेतिबुधिसापार्थसात्वीकी ३० यया धर्ममधर्मंचकार्यंचाका
र्यमेवच अयथाक्तज्जानातीबुद्धीःसापार्थराजसी ३१ अधर्मधर्म
मितियामन्यतातमसावृता सर्वार्थान्विपरीतांश्चबुधिःसापार्थताम
सी ३२ धृत्या ययाधारयतेमनःप्राणेंद्रियक्रियाः योगेनाव्यभि गे
चारिण्याधृतिःसापार्थसात्वीकी ३३ययातुधर्मकामार्थान्धृत्याधा
रयतेर्जुन प्रसंगेनफलाकांक्षीधृतिःसापार्थराजसी ३४ ययास्वप्नं
भयंशोकंविषादंमिदमेवच नविमुंचतिदुर्मेधाधृतिःसापार्थतामसी ३५
सुखंत्विदानीत्रिवीधंशृणुमेभरतर्षभ अभ्यासाद्रमतेयत्रदुःखांतंच
निगच्छति ३६ यत्तदग्रेविषमेवपरिणामेमृतोपमं तत्सुखंसात्वीकं
प्रोक्तंमात्मबुधिप्रसादजं ३७ विषयेंद्रियसंयोगाद्यत्तदग्रेमृतोपमं
परिणामेविषमेवतत्सुखंराजसंस्मृतं ३८ यदग्रेचानुबंधेचसुखं

मोहनमात्मनाः निद्रालस्यप्रमादोथंतत्तामसमुदाहृतं ३९ ननदस्ति
पृथिंव्यावादिविदेवेसुवापुनः सत्वंप्रकृतिजैर्मुक्तंयदेभिःस्यात्रिभिर्गु
णैः ४० ब्राम्हणःक्षत्रियावैस्यांशूद्राणांचपरंतप कर्माणिप्रविभक्ता
निस्वभावप्रभवैर्गुणैः ४१ शमोदमस्तपःशौचंक्षांतिरार्जवमेवच
ज्ञानविज्ञानमास्तिक्यंब्रम्हकर्मस्वभावजं ४२ शौर्यंतेजोधृतिर्दा
क्ष्यंयुधेचाप्यपलायनं दानमीश्वरभावश्चक्षात्रंकर्मस्वभावजं ४३
कृषिगोरक्षवाणिज्यंवैस्यकर्मस्वभावजं परिचर्यात्मकंकर्मशूद्रस्या
पिस्वभावजं ४४ स्वेस्वेकर्मण्यभिरतःसंसिद्धिंलभतेनरः स्वकर्म
निरतःसिद्धीयथाविंदतितच्छृणु ४५ यतःप्रवृत्तिर्भूतानांयेनसर्वमि
दंततं स्वकर्मणातमभ्यर्च्यसिद्धिंविंदतिमानवाः ४६ श्रेयान्स्वधर्
मोविगुणःपरधर्मात्स्वनुष्ठितात् स्वभावनियतंकर्मकुर्वन्नाप्नो
तिकिल्बिषं ४७ सहजंकर्मकौंतेयसदोषमपिनत्यजेत् सर्वारंभाहि

गी· दोषणधुमेनाग्निरिवावृता ४८ असक्तबुद्धिसर्वत्रजितात्माविगतस्पृहाः
नैष्कर्म्यसिद्धिपरमांसंन्यासेनाधिगच्छेति ४९ सिद्धिप्राप्तोयथाब्रह्मत
थाप्नोतिनिबोधमे समासेनैवकौंतयनिष्टाज्ञानस्ययापरा ५० बुद्ध्यावि
शुद्धयायुक्तोधृत्यात्मानंनियम्यचे शब्दादीनिषयांस्त्यक्तारागद्वेषौ
व्युदस्यच ५१ विविक्तसेविलघ्वासियतवाक्कायमानसाः ध्यानयोग ४८
परोनित्यंवैराग्यंसमुपाश्रितं ५२ अहंकारंबलंदर्पंकामंक्रोधंच
परिग्रहं विमुच्यनिर्ममोशांतोब्रह्मभूयायकल्पते ५३ ब्रह्मभूतप्र
सन्नात्मानशोचतिनकांक्षति समःसर्वेषुभूतेषुमद्भक्तिंलभतेपरां ५४
भक्त्यामामभिजानातियावान्यश्चास्मितत्त्वतः ततोमांतत्त्वतो
ज्ञात्वाविशतेतदनंतरं ५५ सर्वकर्माण्यपिसदाकुर्वाणोमद्व्यपाश्रयः
मत्प्रसादादवाप्नोतिशाश्वतंपदमव्ययं ५६ चेतसासर्वकर्माणिमयि

संन्यस्यमत्परा बुद्धियोगमुपाश्रित्यमच्चित्तःसततंभव ५७ म
च्चित्तःसर्वदुर्गाणिमत्प्रसादात्तरिष्यसि अथचेत्त्वमहंकारान्नश्रो
ष्यसिविनक्ष्यसि ५८ यदहंकारमाश्रित्यनयोत्स्यइतिमन्यसे मि
थ्यैषव्यवसायस्तेप्रकृतिस्त्वांनियोक्ष्यति ५९ स्वभावजेनकौंतयनि
बद्धः स्वेनकर्मणा कर्तुंनेच्छसियन्मोहात्करिष्यस्यवशोपितत् ६० ई
श्वरःसर्वभूतानांहृद्देशेर्जुनतिष्ठति भ्रामयन्सर्वभूतानियंत्रारूढानि
मायया ६१ तमेवशरणंगच्छसर्वभावेनभारत मत्प्रसादात्परांशांति
स्थानंप्राप्स्यसिशाश्वतं ६२ इतितेज्ञानमाख्यातंगुह्याद्गुह्यतरंमया
विमृश्यैतदशेषेणयथेच्छसितथाकुरु ६३ सर्वगुह्यतमंभूयः शृणुमेप
रमंवचः इष्टोसिमेदृढमतिस्ततोवक्ष्यामितेहितं ६४ मन्मनाभवमद्भ
क्तोमद्याजीमांनमस्कुरु मामेवैष्यसिसत्यंतेप्रतिजानेप्रियोसिमे ६५

गे सर्वधर्मान्परित्यज्यमामेकंशरणंव्रज अहंत्वासर्वपापेभ्योमोक्षयिष्या
मिमाशुचः ६६ इदंतेनातपस्कायनाभक्तायकदाचन नचाशुश्रूष
वेवाच्यंनचमांयोभ्यसूयति ६७ यइदंपरमंगुह्यमद्भक्तेष्वभिधास्य
ति भक्तिमयिपरांकृत्वामामेवैष्यत्यसंशयः ६८ नचतस्मान्मनुष्य ४९
षुकश्चिन्मेप्रियकृत्तमः भविताचमेतस्मादन्यःप्रियोतरोभुवि ६९
अध्येष्यतेचयइमंधर्म्यंसंवादमावयोः ज्ञानयज्ञेनतेनाहमिष्टःस्या
मितिमेमतिः ७० श्रद्धावाननसूयश्चशृणुयादपियोनरः सोपि
मुक्तःशुभांल्लोकान्प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणां ७१ कच्चिदेतच्छ्रुतंपार्थ
त्वयैकाग्रेणचेतसा कच्चिदज्ञानसंमोहःप्रणष्टस्तेधनंजय ७२ अ
र्जुनउवाच नष्टोमोहःस्मृतिर्लब्धात्वत्प्रसादान्मयाच्युत स्थितोस्मि

गतसंदेहःकरिष्येवचनंतव ७३ संजयउवाच इत्यहंवासुदेवस्य
पार्थस्यचमहात्मनः संवादमिममश्रौषमद्भुतंरोमहर्षणं ७४
व्यासप्रसादाच्छ्रुतवानेतद्गुह्यमहंपरं योगंयोगेश्वरात्कृष्णात्साक्षा
त्कथयतःस्वयं ७५ राजन्संस्मृत्यसंस्मृत्यसंवादमिममद्भुतं केश
वार्जुनयोःपुण्यंहृष्यामिचमुहुर्मुहुः ७६ तच्चसंस्मृत्यसंस्मृत्यरूप
मत्यद्भुतंहरेः विस्मयोमेमहाराजन्हृष्यामिचपुनःपुनः ७७ यत्र
योगेश्वरःकृष्णोयत्रपार्थोधनुर्धरः तत्रश्रीर्विजयोभूतिर्ध्रुवानी
तिर्मतिर्मम ७८ हरिःॐतत्सदितिश्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु
ब्रह्मविद्यायांयोगशास्त्रेश्रीकृष्णार्जुनसंवादेमोक्षसंन्यासयो
गोनामअष्टादशोध्यायः १८ संपूर्णंशुभंभवतु
शाके१७०१९ आनंदनामसंवत्सरउत्तरायणेभाद्रपदमासेकृष्णपक्षेत्रिति
यांशुक्रवारेतद्दीनेग्रंथसमाप्तवासत्वदापकासन्मुखगंगारेशवालाघाट